Илм—ўзни билмакдир

МАЪРИФАТ

معرفت

MARIFAT

Халқ зиёлилари газетаси | 1931 йилдан чиқа бошлаган | 1994 йил 9 февраль, чоршанба | № 11—12 (6599). Баҳоси сотувда эркин нархда.

Бугун сухан устоди, миллат нажоти, буюк мутафаккир Алишер Навоий таваллуд топган кун.

Синфдан-синфга кўчириш ва битириш синовлари: ҳар синфда давлат тилидан имтиҳон.

Янги дарслик оламан десангиз вақтида буюртма беринг.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони

Адабиёт, санъат ва меъморчилик соҳасида Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Республикаси Давлат мукофотини бериш тўғрисида

Адабиёт, санъат ва меъморчилик соҳасида Ўзбекистон Республикаси Давлат мукофотлари қўмитасининг 1994 йилги Алишер Навоий номидаги Давлат мукофотларини бериш тўғрисидаги таклифларига биноан,

Адабиёт, санъат ва меъморчилик соҳасидаги энг яхши ижодий ишлар учун 1994 йилги Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Республикаси Давлат мукофотлари қуйидагиларга берилсин:

АДАБИЁТ СОҲАСИДА:

Абдулла ОРИПОВга — «Муножот» сайланма шеърий китоби учун;

ШУКРУЛЛОга — «Кафансиз кўмилганлар» хотира романи учун;

Барот БОЙҚОБИЛОВга— «Навоийнома» чоркитоби учун;

МЕЪМОРЧИЛИК СОҲАСИДА:

Шароф Рашидович РАШИДОВга — (марҳум) Тошкентдаги Халқлар Дўстлиги саройини бунёд этиш ғоясининг бош муаллифи ва ижодий раҳбари; **Асадулла Ашрабович ХЎЖАЕВ**га — (марҳум) меъморчилик-қурилиш мажмуи раҳбари; **Евгений Григорьевич РОЗАНОВ**га — лойиҳа муаллифи ва меъморлар гуруҳи раҳбари; **Фарҳод Юсупбоевич ТУРСУНОВ**га — лойиҳа муаллифи, меъмор — Тошкентдаги Халқлар Дўстлиги саройи меъморчилик мажмуи учун;

Ҳошимхўжа МАҲАМАДИЕРОВга — меъмор; **Улаш ЖАЛИЛОВ**га — бинокор, уста, қурувчи; **Абдушукур САТТАРОВ**га — дурадгор уста, қурувчи; **Мусо ҒУЛОМОВ**га — меъмор — Самарқанд вилояти Ургут туманида истиқлол руҳи ва халқ ташаббуси билан бунёд этилган миллий меъморчилик ва халқ амалий санъати мажмуи учун;

ХАЛҚАРО ИЖОДИЙ ҲАМКОРЛИК СОҲАСИДА:

Аҳсан БОТУРга — туркиялик адабиётчи — Абдулла Қодирийнинг «Ўтган кунлар» романи таржимаси ва Абдулла Қодирий асос солган ўзбек романчилиги мактаби ютуқларини Туркия китобхонларига танитган ижодий ишлари учун.

Ўзбекистон Республикаси Президенти
И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1994 йил 4 февраль.

Навоийни ўрганамиз.

ЎЗБЕКИСТОН — ҲИНДИСТОН

ЭЛЧИ ТАШРИФ БУЮРДИ

Кеча Ҳиндистон Республикасининг Ўзбекистондаги элчиси жаноб Далип Мехта Тошкент шаҳар Собир Раҳимов туманига қарашли Лаъл Баҳодир Шастри номидаги 24-ўрта мактаб жамоаси ҳузурига ташриф буюрди.

Ташрифдан бир неча кун илгари Ўзбекистон-Ҳиндистон дўстлик алоқаларига бағишланган кўрик-танлов ўтказилган эди. Мазкур беллашувда 11-«В» синф ўқувчилари Дилноза Дўстматова ва Баҳодир Исломовлар ғолиб бўлишди. Айниқса, уларнинг «Ўзбекистон ва Ҳиндистон Республикалари маданий-маърифий алоқаларида Бобурнинг тутган ўрни мавзуидаги иншоси юқори баҳоланди.

Жаноб Далип Мехта боболар асос солган дўстлик кўприклари ҳақида атрофлича сўзлади, сўнгра ҳар иккала ғолибга чет элда ишлаб чиқилган биттадан велосипед ва икки давлатнинг дўстлик алоқаларини мустаҳкамлашдаги хизматлари учун мактаб жамоасига видеомагнитафон ҳамда телевизор тақдим этди.

Мактаб жамоаси жаноб Далип Мехта ва унинг рафиқасига миллий либослар ҳадя этди.

Тантанали маросимда Ўзбекистон Республикаси Халқаро маданий-маърифий алоқалар миллий ассоциацияси раиси Наим Ғойибов, Республика халқ таълими вазири муовини Хайриддин Маъсудов иштирок этишди.

Қ. МАТҚУРБОНОВ.

Қарорга шарҳ

ИМТИҲОНЛАР ҚАНДАЙ ЎТАДИ?

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ҳайъати республика умумий ўрта таълим мактаблари ва ҳунар-техника билим юртларида 1993/94 ўқув йилининг якуни, синфдан-синфга кўчириш ва битириш имтиҳонларини ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилди ва бу ҳақдаги йўриқномани тасдиқлади.

Қарорга биноан барча умумтаълим мактаблари, махсус мактаб-интернатларнинг 1—11 (12)-синфларида ўқув машғулотлари шу йил 25 майда, ҳунар-техника билим юртларида эса 30 июнда якунланади. Меҳнат таълими бўйича амалий машғулотлар ўқув режаси асосида ўтказилади. Чақириққача ёшларни тайёрлаш курсини ўрганадиган ўғил болаларнинг ўқув-дала йиғинлари ўқув машғулотлари якунланиши арафасида уч кун давомида (ўқув машғулотлари соати ҳисобига) мактаб базасида ўтказилади.

Мактаб (педагогик) кенгашларига умумтаълим мактаблари, мактаб-интернатлар, лицей ва гимназияларнинг 5—8 ва 10-синфларида ҳамда кечки (сменали) мактабларнинг 6—8 ва 10—11-синфларида синфдан-синфга кўчириш имтиҳонларининг ўтказилиш муддатларини белгилаш ҳуқуқи берилади.

Қабул қилинган қарорга кўра, барча турдаги умумтаълим мактабларида битириш имтиҳонлари қуйидаги муддатларда ўтказилади:

Кундузги мактабларда:

9-синфларда 27 майдан 10 июнгача;

11-синфларда 27 майдан 18 июнгача.

Кечки мактабларда:

9-синфларда 27 майдан 4 июнгача;

12-синфларда 27 майдан 18 июнгача.

Умумтаълим, мактаб-интернатлар, кечки (сменали), янги турдаги мактабларда қуйидаги фанлардан синфдан-синфга кўчириш имтиҳонлари ўтказилади:

5-синфда:

— рус тили (ўзбек, қорақалпоқ) — оғзаки;

— ўзбек (давлат) тили (рус гуруҳларида) — оғзаки.

6-синфда:

— она тили (ўзбек, қорақалпоқ) — диктант (ёзма);

— ўзбек (давлат) тили (рус гуруҳларида)— оғзаки;

— математика (ёзма).

7-синфда:

— она тили (ўзбек, қорақалпоқ) — оғзаки;

— ўзбек (давлат) тили (рус гуруҳларида) — оғзаки;

— чет тили (оғзаки).

8-синфда:

— она тили (ўзбек, қорақалпоқ) — ёзма (ижодий баён);

— ўзбек (давлат) тили (рус гуруҳларида) — оғзаки;

— Ўзбекистон халқлари тарихи (оғзаки).

10-синфда:

— адабиёт (ўзбек, қорақалпоқ) — оғзаки;

— ўзбек (давлат) тили (рус гуруҳларида) — оғзаки;

— физика (оғзаки).

Кечки сменали мактабларнинг 11-синфида:

— адабиёт (ўзбек, қорақалпоқ) — оғзаки;

— ўзбек (давлат) тили (рус гуруҳларида) — оғзаки;

— биология оғзаки;

Имтиҳон топшириладиган фанлардан «аъло» баҳоларга ўзлаштирган, хулқи намунали бўлган ўқувчилар, умумтаълим фанларидан ўтказилган Республика ва вилоят (Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри) олимпиадалари ғолиблари мазкур фанлардан синфдан-синфга кўчириш имтиҳонларидан озод этиладилар.

Синфдан-синфга кўчирилувчиларда йиллик баҳолари «қониқарсиз» баҳоланган ёки йиллик баҳоларидан норози бўлиб, фанлардан баҳоларни ўзгартириш истагини билдирган ўқувчиларга мактаб (педагогика) кенгаши томонидан тузилган ҳайъатга имтиҳон топшириш имконияти берилади.

Ўқитувчиларга синфдан-синфга кўчириш оғзаки имтиҳонларини ўзлари эркин танлаган турли шакл ва усуллардан (мавзуни ёқлаш, билетлар асосида жавоб бериш, тест синови асосида, электрон-ҳисоблаш машиналари ёрдамида ва бошқалардан) фойдаланган ҳолда ўтказиш ҳуқуқи берилади ва диктант ҳамда баён матнларини тайёрлашга рухсат этилади. (Матнлар мактаб методбирлашмасида кўриб чиқилади ва директор томонидан тасдиқланади).

Қарорда қайд этилганидек, янги турдаги мактаблар, мактаб-интернатлар, айрим фанларни чуқур ўргатадиган мактаблар ва синфларда, шунингдек катталар таълим марказларида махсус фанлардан синфдан-синфга кўчириш ва битириш имтиҳонлари ўтказилади. Педагогика кенгашларига махсус фанлардан қўшимча имтиҳонлар белгилаш ҳуқуқи берилади. Бунда имтиҳон топшириқлари ўқитувчилар томонидан тузилиб, педагогика кенгаши ва мактаб директори томонидан тасдиқланади.

Давоми иккинчи бетда.

Миллий имло минбари

ЯНГИ АЛИФБО ЎРГАНИЛМОҚДА

Бухоро вилояти ўқитувчилар малакасини ошириш институти педагогик жамоаси лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини ўрганиш борасида бир қатор ишларни амалга оширмоқда. Институтда янги алифбони ўрганиш тўгараги ҳам ташкил этилди. Унинг машғулотларига бўлим мудирлари, услубшунослардан 55 киши фаол қатнашмоқда. Ҳафтада бир марта ўтказилаётган машғулотларни институт она тили ва адабиёт маҳкамасининг мудири, халқ маорифи аълочиси Ражаб Сирожиддинов олиб бораётир.

Тўгарак машғулотларини қизиқарли ташкил этишга ҳам алоҳида эътибор берилмоқда. Кўпинча «Давра суҳбати», «Очиқ мулоқот», «Баҳс-мунозара» тарзида ташкил этилаётган машғулотлар иштирокчиларнинг қизиқишини оширибгина қолмай, атрофлича билим олишига ҳам замин бўлаётир.

Машғулотлар давомида қўшимча равишда вилоят ўқитувчилар малакасини ошириш институтининг маҳкамалари мудирлари М. Ортиқов, Г. Фахриев ва бошқалар маърузалар билан чиқишмоқда. Жумладан, уларнинг 1929—40 йиллардаги лотин алифбосига асосланган ўзбек ёзувининг моҳияти, «Ўзбекистон — келажаги буюк давлат» каби маърузалари тингловчиларга чуқур маълумотлар берди. Машғулотлар давомида тингловчиларга Ўзбекистон Республикасининг Давлат герби, байроғи, мадҳияси тўғрисидаги матнлар лотин алифбосига асосланиб ёзув тахтасига ёзиб кўрсатилди.

Вилоят ўқитувчилар малакасини ошириш институтида янги алифбони ўрганишни ташкил этиш мақсадида махсус ишчи гуруҳи ҳам тузилди. Бу гуруҳ 1995 йилнинг сентябридан бошлаб мактабгача тарбия болалар муассасаларида, умумтаълим мактабларининг 1-синфларида янги алифбони ўрганишни ташкил этиш масалалари билан шуғулланмоқда. Факультатив машғулотлар тарзида ўтиладиган дарсларни ташкил этиш режалари ҳам тузиб чиқилмоқда.

Н. АБРОРОВ.

Мададталаб мактублар

АФСОНА БЎЛГАН ТОМОША

Янги йил арафасида Самарқанд вилояти Паст Дарғом туманидаги мактабларда антиқа бир афиша пайдо бўлди. Унда қуйидаги сўзлар ёзилганди: «Ўзбекистон Маданият вазирлиги Самарқанд вилояти маданият бошқармаси фақат кулгисевар дўстларга! «Гипноз томошалари ёки афсона ва ҳақиқат». Томошамиз сиз азиз томошабин билан кулги асосида ҳамкорликда ўтказилади. Томошадан сўнг сиз азизларга аъло кайфият бўлишига кафолат берамиз. Билет баҳоси 200 сўм. Томоша кундуз соат 12 да бошланади. Чипталар соат ...дан бошлаб сотилади».

Агар эътибор бериб ўқиган бўлсангиз, маза-матрасиз, мазмун-мантиқсиз бўлган бу афишада томоша кўрсатиши лозим бўлган кўз бойловчиларнинг исми-шарифи ҳам, масъул бошловчисининг номи ҳам айтилмаганининг гувоҳи бўласиз. Хўш, томоша кўрсатилдими?

Минг афсуски, афишада кўрсатилган кунлари туман мактабларининг қанчалаб ўқувчилари томоша кўрсатилиши лозим бўлган совуқ клублар эшиги олдида 2—3 соатлаб қаҳратон қиш чилласида дийдирашиб кутдилар. Аммо томоша кўрсатилмагани устига унинг қолдирилганига сабабчи бўлган «маданият» ходимлари бир оғиз узр сўрашни ҳам «насия» қилиб, ҳамон қораларини кўрсатишмаяпти. Ваъдабоз кўзбойловчиларнинг сароб чиққан сўзларига ишониб, мактабларда 450—600 нафар ўқувчидан пул тўплаган синф раҳбарлари ўз шогирдлари олдида изза бўлиб юришибди. Нима ҳам дер эдик. Алдоқчиларга фақат бир нарсани эслатиб қўяйлик: болаларни бир алдаган кишининг ўзи ўн чандон кўп алданади, юзи шувит бўлади!

Насриддин ЭШҚУВВАТ ўғли.

«ЙИЛ ТАРБИЯЧИСИ» КЎРИК-ТАНЛОВИ

МАҲОРАТ БАЙРАМИ

Юнусобод тумани боғчалари тарбиячиларидан 6 нафари ўзаро беллашдилар. Касбий маҳорат билан боғлиқ бу кўрик-танловда 331-боғча тарбиячиси Гулчеҳра Нурмуҳамедованинг чиқишлари барчага маъқул бўлди.

Қизлар дастурларидан миллийлик алоҳида ўрин олганлигини таъкидлаш жоиз. Азиза Ҳожимуродованинг эгнидаги либоси, бошқа тарбиячи қизлар тиккан кашталар, кийимлар ҳамманинг эътиборини тортди.

Ҳайъат аъзолари тарбиячилар маҳоратини холисанилло баҳоладилар. Гулчеҳра Нурмуҳамедова биринчи ўринга муносиб топилди. Унга конкурс ғолибаси тожи кийдирилди. Муқаддас Одилова билан Надежда Дундикова иккинчи, Азиза Ҳожимуродова эса учинчи ўринни эгаллади.

Ғолибларни республика Халқ таълими вазирлиги мактабгача тарбия бошқармаси бошлиғи Ҳамида Аҳмедова, «Тарбиячи—92» Тошкент шаҳри кўрик-танлови ғолибаси Татьяна Ким, туман халқ демократик партиясининг иккинчи котиби Нафиса Иброҳимова қутладилар. Ғолиблар пул мукофотлари, эсдалик совғалари билан тақдирландилар.

Мухбиримиз.

НАЗОРАТЧИ ВА БОШҚАРУВ

Вилоят, шаҳар, туман халқ таълими тизимини бошқарувда халқ таълими назоратчиларининг фаолияти ҳам муҳим аҳамиятга эга. Бошқарув идораларининг қабул қилган қарорлари, буйруқларининг таълим муассасаларида бажарилишини таъминлаш, белгиланган тадбирларни амалга оширилишига эришиш, кузатув натижаларини таҳлил этиш, илғор тажрибалар ва иш усулларини оммалаштиришга кўмаклашиш назоратчининг энг муҳим ишларидандир. Бунинг учун ҳар бир халқ таълими назоратчиси иш юритиш ҳужжатлари ва тартибларини пухта билиши, янгиликлардан хабардор бўлиши, ўз соҳасидаги илғор иш усулларини ўрганиб бориши, билим ва маҳорат касб этиши зарур. Зотан республика халқ таълимида рўёбга чиқарилаётган ислоҳотлар шуни тақозо этмоқда. Ана шу мақсадда Ўзбекистон халқ таълими бошқармаларида «Таълим бошқаруви раҳбарлари малакасини ошириш бўйича дастур» ишлаб чиқилди ва амалга оширилмоқда. Вазирлик бошқармаси ҳамда А. Авлоний номидаги халқ таълими ходимлари малакасини ошириш Марказий институти ташаббуси билан ташкил этилган дастлабки махсус курсда турли вилоятлардан келган халқ таълими назоратчилари таҳсил олмоқдалар. Машғулотларда улар Республика халқ таълими вазирлиги ходимлари, етакчи мутахассисларнинг маърузаларини тингламоқдалар, шунингдек, жойларда амалий ишлар билан мукаммал танишаётирлар.

Ўтган ҳафта курс тингловчиларининг амалий машғулоти Тошкент шаҳар Собир Раҳимов туман халқ таълими бўлимида ўтказилди. Бу ерда тингловчилар туман халқ таълими бўлимининг бошқарув тизими, мактаблар билан иш олиб боришдаги ностандарт иш шакллари, назоратчи фаолиятини режалаштириш, назорат қилиш ва мактабларга услубий ёрдам бериш шакллари билан танишдилар. Бу масалалар хусусида Халқ таълими вазирлиги мактаблар бошқармаси бошлиғининг муовини Г. Алимова, С. Раҳимов туман халқ таълими бўлими етакчи ходимлари Т. Московцева, Г. Турсуметова, М. Ғанихўжаевалар муфассал сўзлаб бердилар.

Куннинг иккинчи ярмида курс тингловчилари С. Раҳимов туманидаги 133-мактабда бўлишиб, билим масканининг бошқарув тажрибалари билан танишдилар.

Мухбиримиз.

«Маърифат»га жавоб берадилар

«ФАЗЛИЙ ИСҚОТЛИК ҚИЛГАНМИ?»

«Маърифат» газетасининг 1994 йилги 5 январь сонида Наманган давлат университети доцентлари Алихон Халилбеков ва Нуриддин Бобохўжаевларнинг умумтаълим мактабларининг 9-синфи учун 1993 йилда нашр этилган «Ватан адабиёти» дарслик-хрестоматиясидаги камчилиқ ва нуқсонлар ҳақида «Фазлий исқотлик қилганми?» сарлавҳали мақоласи эълон қилинди. Унда XVIII асрнинг охири, XIX асрнинг бошларида ижод этган шоирлар Махмур ва Фазлий Наманголий ўртасидаги ижодий ва шахсий муносабатлар бир ёқлама талқин этилганлиги ҳақида ўринли мулоҳазалар билдирилади.

Таъкидлаш керакки, 1991—93 йилларда «Ўқитувчи» нашриётида чоп этилган V—IX синф «Ватан адабиёти» дарслик — хрестоматияларининг қўлёзмалари республикамиз истиқлолидан анча илгари, яъни 1990 йилгача бўлган даврда тайёрланган ва топширилган. Шу сабабли, юқоридаги дарслик—хрестоматияларда қадимий, бой ва ранг-баранг адабиётимиз тарихи, адабий ҳодисалар, айрим санъаткорлар ижоди синфийлик ва партиявийлик нуқтаи назаридан таҳлил этилганлиги сир эмас. Бу нарса кўп сонли ўқитувчиларимизга, адабиёт таълими мутахассисларига яхши маълум.

Ўзбекистон Республикаси истиқлоли муносабати билан адабиёт таълимини тубдан янгилаш сари қадам қўйилди. Ўтган давр мобайнида умумтаълим мактабларининг V—XI синфлари учун ТошДУ кафедра мудири, профессор. У Норматов раҳбарлигидаги ижодий жамоа томонидан «Ўзбек адабиёти» дастури, шу дастур асосида V—XI синфлар учун янги дарслик-мажмуалар яратилди. Уларнинг аксарияти 1993 йил 1 сентябрга қадар «Ўқитувчи» нашриётида босмадан чиқди. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг 1993 йил 4 августдаги 241-сонли буйруғига асосан 1993—94 ўқув йилидан эътиборан умумтаълим мактаблари ва ҳунар билим юртларида «Ўзбек адабиёти»дан яратилган янги дастур ва қўлланмалар жорий этилди.

Ҳозирги кунда республикамиздаги, шунингдек қардош республикалардаги ўзбек мактабларининг ўқувчилари истиқлол руҳи билан йўғрилган янги дастур ва «Ўзбек адабиёти» дарслик-мажмуалари асосида шуғулланмоқдалар.

Янги «Ўзбек адабиёти» дарслик—мажмуалари маълум концепция ва ўлчамлар асосида яратилган бўлиб, уларга хос фазилатларнинг барчаси ҳақида тўхталиб ўтиш қийин. Таъкидламоқчимизки, янги дастур ва дарсликларда адабиёт тарихи ва адабий жараён ҳодисаларига, санъаткорлар ижодига нисбатан эскича қараш, ғайриқонуний баҳо бериш ва талқин этишларга чек қўйилган. Адабиётимизнинг минг йиллик тарихий тараққиёти мобайнида яратилган ғоявий-бадиий тўлақонли, бадиий-эстетик қуввати баланд, ўқувчилар ёши, иқтидори ва қобилиятига мос асарлар ҳаққли равишда «Ўзбек адабиёти» дарслик — мажмуаларидан ўрин олди ва уларнинг муносиб таҳлили берилди.

Янги дарслик-мажмуаларга хос яна бир хусусият шундаки, уларга асарлар бадиий мезонлар асосида саралаб киритилганлигини алоҳида таъкидлаш жоиздир. Шу сабабли, аввалги дарсликларда «кўтар-кўтар» қилинган айрим санъаткорлар ижоди ўз ҳаққоний баҳосини олди, баъзи қарашларга кўра дарсликларга киритилмаган Рабғузий, Аҳмад Яссавий, Паҳлавон Маҳмуд, Хоразмий, Табибий, Амирий, Беҳбудий, Чўлпон, Фитрат, Усмон Носир каби ўнларча буюк санъаткорлар қаламига мансуб асарлар ўрганиладиган бўлди. Энг муҳими, асосий эътибор санъаткор таржимаи ҳолига эмас, балки унинг ижодидан танлаб олинадиган асар матни устида ишлашга, уни холисона таҳлил қилишга қаратилди. Шу орқали мустақил Ўзбекистон фарзандлари қалби, онги ва шуурида миллий мафкурани тарбиялаш, бадиий адабиётни севиш ва гўзалликни ҳис қилиш қобилиятларини ўстириш, қадимий ва замонавий миллий қадриятларимиз ва урф-одатларимиз мисолида юксак маънавий-ахлоқий фазилатларни камол топтириш назарда тутилади. Янги қўлланмаларнинг республикамиз ва ундан ташқаридаги ўзбек мактаблари ўқувчилари, адабиёт таълими мутахассислари ва жонкуярлари томонидан илиқ ва самимий кутиб олинганлиги, тезликда таълим тизимига кириб, сингишиб кетаётганлиги янги дарслик-мажмуаларининг зарурлигидан, уларнинг умри узоқ бўлишидан дарак беради.

Б. ҚУРБОНБОЕВ,
РЎММ ўзбек тили ва адабиёти бўлимининг мудири, филология фанлари номзоди, доцент.

Янги журнал

«ИСТИҚЛОЛ ҒУНЧАСИ»

Тошкентда ташкил этилган Туркия ўғил болалар лицейи фаолияти ҳақида газетамизда материаллар эълон қилинган. Лицейда ўзбек, турк ва инглиз тиллари чуқур ўргатилаётгани, таълим ва тарбия уйғун равишда амалга оширилаётгани, ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасида бир-бирини маънавий жиҳатдан боғлаб турадиган ришталар мавжудлиги ҳақида илиқ сўзларни эшитиш мумкин.

Тошкент Ўғил болалар лицейи чоп этган «Истиқлол ғунчаси» жаридасининг илк сони муштарийлар қўлига тегди. «Бизнинг Ўзбекистон—Туркия Тошкент ўғил болалар лицейи қошида кўринишдан кичик, аммо мазмунан бой бўлган бу жарида ҳам ўзининг илк қадамини ташлади. Бу илк қадам ўз изидан жаридамизнинг минглаб муштарийларини эргаштиришига ишонгимиз келади»,— деб ёзади бош муҳаррир Тунжай Ўзтурк ўз ўқувчиларига қарата мурожаатида.

Жаридада мактаб мудири Абдуллоҳ Қояжон, ўзбек тили муаллими Рустам Хайруллаев, тарбиячи Асалиддин Челикларнинг мақолалари, Ўзбекистон халқ таълими вазири Ж. Ғ. Йўлдошев билан суҳбат, лицей талабаларининг Туркияга саёҳати ҳақида суратли лавҳа, шунингдек, ўқув маскани ҳаётига оид ранг-баранг материаллар, Ўзбекистоннинг меъморий ёдгорликлари намуналари, ўзбек адабиёти дурдоналари, ҳикматли сўзлар ҳам ўз ифодасини топган.

Ҳар олти ойда чоп этиладиган жарида икки қардош халқ орасидаги муносабатларни мустаҳкамлашда кўприк вазифасини ўташига ишончимиз комил. Оқ йўл, «Истиқлол ғунчаси»!.

ИМТИҲОНЛАР ҚАНДАЙ ЎТАДИ?

Боши биринчи бетда.

Махсус мактаблар, интернатлар, ақлий ва жисмоний заиф ўқувчилар мактаблари ва синфларида, шунингдек, заиф кўрувчи ва кўзи ожиз, кар ва қулоғи оғирларнинг кечки (сменали) мактабларида, ахлоқ тузатиш меҳнат корхоналари қошидаги синф ва мадака синфларида синфдан-синфга кўчириш имтиҳонлари ўтказилмайди.

Умумий таълим мактаблари, мактаб-интернатлар, кечки (сменали), янги турдаги мактаблар, катталар таълим марказларида тубандаги фанлардан битириш имтиҳонлари ҳамда қуйида кўрсатиб ўтилган муддатларда ёзма имтиҳонлар ўтказилади:

9-синфда:

— она тили (ўзбек, қорақалпоқ, рус) — ижодий баён — 30 май;

— ўзбек (давлат) тили (рус гуруҳларда) — оғзаки;

— математика (ёзма) — 3 июнь;

— жисмоний тарбия;

Ўзбек ва қорақалпоқ тилида ўқитиладиган мактабларда битта имтиҳон мактаб педагогик кенгаши томонидан белгиланади.

11 (12)-синфларда:

— она тили ва адабиёт (иншо) — 28 май;

— математика (ёзма) — 4 июнь;

— химия (оғзаки);

— чет тили (ўзбек мактабларида) — оғзаки;

— ўзбек (давлат) тили (рус гуруҳларида) — оғзаки;

— жисмоний тарбия;

Бир имтиҳон мактаб (педагогика) кенгаши томонидан белгиланади.

Умумий таълим мактабларининг битирувчи 9-, 11-, (12)-синфларида жисмоний тарбиядан имтиҳон 1994 йилнинг 20 апрелидан 13 майигача ўтказилади. Агар шароит бўлмаса, педагогика кенгашининг қарорига биноан ушбу фан бўйича имтиҳон ўрнига зачет ҳам олиш мумкин. Кечки (сменали) умумтаълим мактаблари, катталар таълим марказларида битирувчи синф ўқувчилари жисмоний тарбиядан ва чет тилидан имтиҳон топширмайдилар.

Кўр, заиф кўрувчи, кар, заиф эшитувчи, полеомиэлит ва церебрал шол, нутқ нуқсонларига эга бўлганлар, руҳий жиҳатдан тараққий этиши кечикиб қолганлар махсус умумтаълим, кечки мактабларида, мактаб-интернатларида тўлиқсиз ва ўрта курсни битириш имтиҳонлари умумий таълим мактабларида белгиланган имтиҳон муддатларида ва белгиланган фанлардан ўтказилади.

Мазкур мактабларда жисмоний тарбия фанидан имтихон ўтказилмайди.

Кар, заиф эшитувчи болаларнинг махсус мактаби, мактаб-интернатлари, кечки (сменали) кар болалар мактабларида ўқувчилар ўрта таълим курси бўйича адабиёт фанидан баён ёзадилар. Кўрлар махсус мактаблари, мактаб-интернатларининг ўқувчилари алгебра ва анализ асослари фанидан оғзаки, кар ўқувчилар эса ёзма имтиҳон топширадилар. Имтиҳон вариантлари ва билетлари ўқув дастури асосида ўқитувчилар томонидан тузилади ва мактаб директори томонидан тасдиқланади.

Ақли заиф болаларнинг махсус мактаби, мактаб-интернатларининг битирувчи синфларида фақат меҳнат малакаси таълимидан битириш имтиҳони ўтказилади. Имтиҳонларни ўтказиш муддати мактаб (педагогика) кенгаши томонидан белгиланади ва мактаб директори томонидан тасдиқланади.

Ҳунар-техника билим юртларида қуйидаги умумтаълим фанларидан амалдаги режа ва дастур асосида имтиҳонлар ўтказилади:

2-курсларда:

— химия (оғзаки);

— математика (ёзма);

— физика (оғзаки);

— чет тили (ўзбек мактабларида) — оғзаки;

— ўзбек (давлат) тили (барча гуруҳларда) — оғзаки.

3-курсларда:

— она тили (диктант);

— ўзбек (давлат) тили (барча гуруҳларда) — оғзаки;

— жисмоний тарбия (белгиланган меъёрлари асосида).

Ҳунар таълимига оид фанлар бўйича имтиҳонлар амалдаги ўқув режаси асосида ўтказилади.

Имтиҳон ўтказилмайдиган фанлардан якуний баҳо ўқувчиларнинг йил давомида аниқланган билимлари якунлари асосида ёки синов ўтказиш йўли билан чиқарилади.

Қарорда қайд этилганидек, умумтаълим мактаблари ва ҳунар билим юртлари маъмуриятларига синфдан-синфга кўчириш имтиҳонларини ўтказиш учун диктант ва баён матнлари, мавзулар, билетлар ва тест бўйича саволлар тайёрлашга рухсат этилади. Булар методбирлашмада кўриб чиқилиб, директор томонидан тасдиқланади.

Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, вилоят халқ таълими бошқармалари ва Тошкент шаҳар халқ таълими Бош бошқармасига Республика ўқув-методика маркази томонидан тайёрланган методик тавсиялар асосида синфдан-синфга кўчириш ва битириш имтиҳонларини ўтказишни ташкил қилиш ҳамда Халқ таълими вазирлиги ҳайъатининг 1993 йил 16 июлда қабул қилган қарорига асосан ўз имкониятларини ҳисобга олган ҳолда юқори синфларда синфдан-синфга кўчириш имтиҳонларини тест синови асосида ўтказиш ҳуқуқи берилади.

Қарорда белгиланадики, бу йил тажриба тариқасида Тошкент вилояти Қибрай тумани ҳамда Тошкент шаҳри Мирзо Улуғбек туманида битириш имтиҳонлари тест синови (50 фоизи ЭҲМ ёрдамида) асосида ўтказилади.

Ўқувчиларни синфдан-синфга кўчириш ва битириш имтиҳонларидан касаллиги туфайли тиббиёт комиссияси хулосаси асосида озод қилиш ҳуқуқини берувчи касалликлар рўйхати Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ва Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш вазирлиги билан биргаликда белгиланади.

Вазирлик ҳайъатининг қарорида Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистон ҳудудларида жойлашган ўзбек тилида ўқитиладиган мактабларнинг битирувчи синфларини битириш имтиҳонлари материаллари билан таъминлаш Қирғизистон Республикаси учун Андижон вилояти, Қозоғистон Республикаси учун Тошкент вилояти, Тожикистон Республикаси учун Самарқанд вилояти, Туркманистон Республикаси учун Хоразм вилояти халқ таълими бошқармаларига юклатилади.

Тожик, қозоқ, туркман ва қирғиз тилларида ўқитиладиган мактабларда битириш ва синфдан-синфга кўчириш имтиҳонлари мустақил республикалар халқ таълими вазирликларининг буйруқлари ва тузилган шартномалар асосида ўтказилади.

Қарорда вазифа қилиб қўйилганидек, Республика ўқув-методика маркази 1994 йил 1 мартгача битирувчи синфлар учун имтиҳон материаллари (алгебра ва анализ асосларидан топшириқлар, баён ва иншолар учун мавзулар, оғзаки имтиҳон учун билетлар) тайёрлаши, тажриба ўтказилаётган Мирзо Улуғбек ва Қибрай туманлари мактабларининг битирувчи синфлари учун тест топшириқлари (50 фоизи ЭҲМ ёрдамида) ҳозирлаши, умумтаълим мактабларида, ҳунар билим юртларида синфдан-синфга кўчириш ва битириш имтиҳонларини ўтказиш ҳамда 9, 11 (12)-синфларда диктант ва баённи баҳолаш мезони тўғрисида методик тавсиянома тайёрлаши ва уни Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлигига, барча вилоят халқ таълими бошқармаларига ва Тошкент шаҳар халқ таълими бош бошқармасига шу йил 1 апрелгача етказиб бериши зарур.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ҳайъатининг республика умумий ўрта таълим мактаблари ва ҳунар-техника билим юртларида 1993/94 ўқув йилининг якуни, синфдан-синфга кўчириш ва битириш имтиҳонларини ўтказиш тўғрисидаги ушбу ҳужжатнинг қабул қилиниши муносабати билан вазирликнинг 1993 йил 18 февралдаги 41-сонли буйруғи ўз кучини йўқотган деб ҳисобланади.

Қарорнинг бажарилишини вазирликнинг умумий ўрта таълим Бош бошқармаси, ҳунар-техника таълими Бош бошқармаси ва Республика ўқув-методика маркази назорат қиладилар.

Бухоро шаҳридаги Фитрат номидаги 34-мактабнинг бошланғич синфлар муаллимаси Сабоҳат Саидова илм масканида болакайларга ёзув-чизув сирларини ўргатиш баробарида уйда ҳам иккала ширин қизалоқлари билан машғулот ўтказади. Шу боисми, фарзандларининг ҳуснихатлари синфда энг чиройли ҳисобланади.

Суратда: С. Саидова навбатдаги уй машғулотига бошқош.

Х. ҚУРБОНОВ олган сурат.

ФАНЛАР ҲАФТАЛИКЛАРИ

Ўқувчида фанларга бўлган қизиқишни орттириш, мактабни унинг энг севимли масканига айлантириш кўп жиҳатдан ўқитувчига боғлиқ. Бу борада мактабдан ташқари ишларнинг кўнгилдагидек ташкил этилганлиги ютуқлар гарови бўлади.

Биз мактабимизда шу мақсадларни кўзлаган ҳолда фан ҳафталикларини ўтказишни йўлга қўйганмиз. Кўпчилик бу тадбирни эшитган заҳотиёқ унга «алмисоқдан қолган» дегандек назар билан қарашади. Аслида эса жонкуярлик билан ташкил этилган ҳар бир фан ҳафталигининг фойдаси катта. Биринчидан, ўқувчилар маълум бир фандан ўтилган мавзулар устида мустақил ишлашиб, олган билимларини мустаҳкамлайди. Иккинчидан, тадбир режасига киритилган турли хил беллашувлар болаларни тиришқоқлик билан тайёрланишга, ўз синфи обрўсини сақлашга ундайди.

Ўтган йилнинг сўнгги ойида она тили ва адабиёт ҳамда математика фанидан ҳафталик бўлди. Душанба куни асосан фанга оид кўргазмали қуроллар кўргазмаси ташкил этилди. Сешанба куни деворий газеталар, альбомлар, суратлар конкурси ўтказилди. Чоршанбада бадиий тадбирлар, пайшанбада параллел синфлар ўртасида фанлар бўйича беллашувлар бўлди. Унда ўқувчилар бир ҳафта олдин тарқатилган викторина саволларига тайёрланишиб, ўз билимдонликларини намойиш этишди. Жума, шанба кунлари тадбирларда синфларнинг қандай қатнашишганлиги баҳоланиб, якун ясалди. Ғолиблар Бобур номидаги ширкат ҳамда мактаб касаба уюшмаси томонидан муносиб тақдирландилар.

— Келгусида шундай ҳафталикларни ҳар бир фандан ўтказишни режалаштирганмиз,— деди мактабимиз директори Улуғбек Сайдалиев. —Негаки, бўлиб ўтган фанлар ҳафталиклари нафақат ўқувчига, балки ўқитувчига ҳам катта ёрдам бераяпти. Улар ўз ўқувчиларининг фаоллашиб бораётганлигини мамнунлик билан айтишмоқда.

Нуржон ЖЎРАБОЕВ,
Оқолтин туманидаги 8-ўрта мактаб илмий бўлим мудири.

АНЪАНАВИЙ УЧРАШУВ

Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги ҳунар-техника билим юртлари ходимларининг малакасини ошириш институтида барча вилоятлардаги ҲТБЮлардан малака оширишга келган тингловчилар ва Халқ таълими вазирлиги ходимлари ўртасида учрашувлар ўтказиб туриш анъанага айланиб қолган. Айниқса, сиёсий ва иқтисодий ўзгаришларга бой бўлган ҳозирги даврда бундай учрашувлар муҳим аҳамиятга эга.

Яқинда малака ошириш институтида Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, ҳунар-техника таълими Бош бошқармасининг бошлиғи В. Шарипов малака оширишга келган турли вилоятлардаги ҳунар-техника билим юртларининг ўқув ишлари бўйича директор муовинлари, тарбиявий ишлар бўйича директор ўринбосарлари, катта усталар, услубчилар ва ишлаб чиқариш таълими усталари билан учрашди. Учрашувни институтнинг ўқув ишлари бўйича проректори Т. Шотўраев олиб борди.

Учрашувда В. Шарипов, республикамиздаги ҳунар-техника билим юртларининг ҳозирги аҳволи ва истиқболи тўғрисида, билим юртларида ёшларга миллий халқ ҳунармандчилигини ўргатишни йўлга қўйиш тўғрисида, бозор иқтисодиётига ўтиш даврида ҳунар-техника билим юртлари ходимлари олдига қўйиладиган муҳим вазифалар тўғрисида ўз фикр-мулоҳазаларини баён қилди.

Шундан сўнг тингловчилар ҳам ҳунар-техника таълимини ривожлантириш бўйича ўзларининг таклиф ва мулоҳазаларини билдирдилар, билим юртларида учрайдиган муҳим муаммолар тўғрисида гапирдилар.

Б. НУРИДДИНОВ.

ДАНАГИДАН МАҒЗИ ШИРИН

Пойтахтимизнинг «Тўрақўрғон» маҳалласида яшовчи пири бадавлат отахон Ҳакимжон Ҳошимхўжаев набиралари даврасида. Қутлуғ кунларимиз муборак бўлсин, дейди отахон!

В. БОЙКО олган сурат.

Собиқ ўқувчи эҳтироми

УМР БОБЛАРИ

Кўпдан буён бу мақолани ёзай дейман-у, нимагадир чалғиб кетаман. Шунданми, кўнглим ғаш. Саттор аканинг қорачадан келган, мулойим ва ўйчан чеҳраси сира кўз ўнгимдан нари кетмайди. Айниқса, сўнгги учрашувимизни бот-бот эслайман.

Ўша куни ўқитувчим ўзининг ҳаёт йўли, умр китобининг мен билмаган боблари ҳақида гапириб берди.

Саттор ака бизни ўқитган кезларда қирчиллама йигит эди. Эндиликда оқсоқол педагоглардан бири. 40 йилдан ортиқ умри мактабда кечди. Ўтган йиллар бесамар кетмади. Унинг минглаб шогирдлари бугунги кунда эл-юрт хизматига камарбаста. Саттор акани тангри муҳаббат бахтидан ҳам қисмади. Кўнглидаги ёри билан фароғатда умргузаронлик қилди. Қатор-қатор норғул ўғиллари, кўҳлик, сулув қизлари бор. Уларнинг барчаси ўзи сингари ўқимишли, билимли, фикрли кишилар бўлиб камолга етдилар.

Домламнинг суратига тез-тез қараб қўяман. Камтарин, ёқимтой бу инсонга нисбатан шогирдлик меҳрини туяман. Ўтган ёруғ кунларни., Қамашимнинг сўлим оқшомларию энг бахтиёр кунларим ўтган азиз мактабимни, қадрдон ўқитувчиларимни қумсайман.

Саттор ака бизга табиёт ва география фанидан сабоқ берарди. Унинг дарсларини илҳақ кутардик. Ўқитувчимиз эски, букланган катта харита, кўрсаткич таёқчасини тутганича синфга кириб келарди.

Оёғимиз етмаган жойларга домламиз туфайли хаёлимиз етиб борар, дунё ҳақидаги таассурот бор бўй-басти билан қалбимизга кирарди.

— Дунёнинг тўрт томони, икки қутб ва олти қитъаси, олти материги ва тўрт океани бор,— дея сўзларди доимо тушунарли, ёқимли овозда.

Саттор ака сўзлаётганида кемани бошқариб бораётган капитанга ўхшарди. Гўё у бизни Адриатика денгизига саёҳат қилдирар, Саҳрои Кабир ва Қорақум чўллари бўйлаб манзил сари сокин олиб борарди. Қирқ беш дақиқалик дарс қандай ўтганини сезмай қолардик.

Домламизнинг яна бир яхши хусусияти шунда эдики, у бизни тез-тез экскурсияга олиб чиқиб турарди. Дастлаб туманимиз атрофидаги «Қорасув» ариғи, «Лўкликўл» бўйларини обдон ўрганганмиз. Ўғил болалар кўл бўйига келган заҳотиёқ ўзларини сувга ташлар, домламиз «Лўкликўл»нинг, у гарчи саёз бўлса-да, ўпқонлари кўплигини айтиб огоҳлантирарди.

Бир сафар қизиқ бўлди. Экскурсия вақтида ёнимдан бир сариқ илон ўтиб қолди. Қўрққанимдан тилим танглайимга ёпишиб, тахтадек қотдим. Рўпарамда турган калтакесакни кўриб додлаб юбордим. Чунки илондан ҳам кўра калтакесакдан кўпроқ қўрқардим. Ўқитувчи ва ўртоқларим сув ичириб, тинчитишди. Анча вақт титроғим босилмади. Ялпиз ҳиди анқиб ётган ариқ бўйида ўқитувчимиз очиқ дарс ўтди. Илоннинг турлари, калтакесаклар ҳақида гапириб берди. Одам тегмаса, илон чақмас экан. Қайсидир юртда одамлар калтакесакни тановул қилишармиш. Шунингдек, у «Лўкликўл» ва «Қорасув» ариғи тўғрисида ҳам маълумотлар берди. Экскурсиядан кўнглимиз тоғдек кўтарилиб қайтдик.

Кўнгил шишаси биллурдан ҳам нозикроқ. Агар кўнгил кўзгусига дарз кетса, уни бутлаб бўлмайди. Ўзаро гапимиз бор: «кўнгил қолмасин» деган. Кўнгли қолмай кетган ёр, Маккатуллодан бўлса ҳам қайтиб келармиш. Ҳақ гап. Шунингдек, кўнглимизни оғритган ўқитувчилар бўлса, нохуш бир кайфиятда эсга оламиз. Қалб оғриғи ёки дилгирлик туямиз.

Бир ўқитувчимиз бўларди. Химия фанидан дарс берарди. У бизни тушунмас, ҳадеб «уйинг куйгурлар» деяверар, туртиб озор берарди. Дарс ўтаётганида минғир-минғир қилиб гапирар, китобни очиб қўйиб, тез-тез унга кўз ташларди. Назаримда, у дарс ўтишга тайёргарлик кўрмай келарди. Қўлида бирон марта ҳам кўргазмали қуроли бўлмасди. Ҳадеб бақириб-чақира-вергани учунми, унинг обрўси йўқ эди. Ўқитувчи дарс ўтаётганида биз гаплашиб ёки бир-биримизга хат ёзиб ўтирардик. Гапнинг рости, ўша йил бесамар ўтди.

Йиллар ўтиб улғайдик. Ҳозир ўзимиз фарзанд тарбиясига масъул кишилармиз. Болаларимиз мактабларда ўқияптилар. Катта қизимнинг кайфиятига қараб унинг куни мактабда қандай ўтганини биламан. Айрим ўқитувчилари тўғрисида ҳурмат, меҳр билан сўзлайди. Шунда мен бу ўқитувчиларнинг ўқувчи руҳиятини чуқур биладиган билимли ва фикрли моҳир педагоглар, инсон сифатида баркамол кишилар эканлигини, болалар ўртасида катта обрўси борлигини ҳис этаман.

Азиз муаллимим Саттор Алиқулов ҳам бизнинг юрагимизда ёрқин из қолдирган, бообрў ўқитувчилардан бири эди.

Қамаши тумани халқ таълими бўлимига қўнғироқ қиламан. Қадрдон таниш овоз эшитилади. Устозим ҳозир у ерда хизмат қилади. Мақоламни ёзганлигимни айтаман. «Шарт эмас эди»,— дейди у сокин, аммо меҳр билан. Кўнгил осмоним ёришиб кетади. Ҳаёт гўзал кўринади...

Шарофат ИСКАНДАР қизи.

Иқтисод сабоқлари

БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИГА ДОИР АТАМАЛАРНИНГ ИЗОҲЛИ ЛУҒАТИ

Мустақил Ўзбекистон ўз йўлини танлаб дунёдаги илғор давлатлар сафига дадил қадам қўймоқда. Президентимиз И. А. Каримов «Ўзбекистон — келажаги буюк давлат» деб айтганлари бежиз эмас. Бунга ҳамма имкониятлар республикамизда мавжуд. Аммо ҳар бир янги нарса янгича ёндашувни талаб этади, бу эса истеъдодли, чуқур билимли мутахассисларга, бизнинг янгича иқтисодий муносабатлар, яъни бозор иқтисодиётига кириб боришимиз қай тарзда муваффақиятли бўлиши, ҳозирги мактаб ўқувчиларига, уларнинг билимларига боғлиқ. Янги ўқув йилидан бошлаб мактабларда «Иқтисодий билимлар асослари» ўқитилмоқда. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган халқ таълими ходими, Халқаро педагогика фанлар академиясининг мухбир аъзоси Йўлдош САИДЖОНОВ тузган «Бозор иқтисодиётига доир баъзи атамаларнинг изоҳли луғати» мазкур дарсларда фойдаланиш учун муҳим қўлланмадир.

Қуйида ушбу қўлланмани эътиборингизга ҳавола қиляпмиз.

Авизо. Ўзаро ҳисоб-китобнинг аҳволи, пул ўтказиш ёки товар жўнатиш хусусидаги банк ҳужжати.

Авуар. Чет эл банкларида сақланадиган олтин, валюта ёки қимматбаҳо қоғоздан иборат банк маблағи.

Автаркия. Бир давлатни хўжалик соҳасида бошқа давлатлардан ажратиб қўйиш сиёсати.

Акционерлик жамияти ва масъулияти чекланган жамият. Хўжалик фаолияти юритиш учун юридик шахслар ва фуқароларнинг ўз жамғармаларини бирлаштириш асосида тузилган ташкилотлар, Акционерлик жамиятининг устав фонди 500 минг, масъулияти чекланган жамиятнинг устав фонди эса 50 минг сўмдан кам бўлмаслиги лозим.

Акция. Акционерга жамиятни бошқаришда, фойдасини тақсимлашда ёки жамиятнинг тугатилиши пайтида қолган мол-мулкнинг бўлинишида иштирок этиш ҳуқуқини берадиган қимматли қоғоз. Акцияда жамиятнинг номи, қаерда жойлашгани, «акция» сўзи ёзилиши, унинг тартиб номери, чиқарилган вақти, акциянинг тури, эгасининг номи, акциянинг қиммати; акционерлик жамиятининг акция берилган пайтдаги устав фонди; чиқарилган акцияларнинг сони, дивидентларнинг тўланиш муддати, акционерлик жамияти бошқарувининг раиси имзоси акс этган бўлиши зарур.

Аудиторлик хизмати. Корхонадаги ҳисоб-китобни, молиявий-хўжалик фаолиятини белгиланган тартибда олиб борилишини шартнома асосида хизмат учун пул олиб мустақил равишда тафтиш ўтказадиган, назорат қиладиган, шунингдек корхонанинг иқтисодий, молиявий, хўжалик фаолиятини таҳлил этишга доир турли тажрибалар, синовлар ўтказадиган ташкилот.

Банк. Давлат, акционерлик, матлубот ва бошқа ташкилотларнинг пул маблағларини сақлайдиган, кредит сифатида фойдаланишини ташкил этадиган ва қонунчиликда ман этилмаган бошқа молиявий ишлар билан шуғулланадиган ташкилот. Банк ўз фаолияти бўйича мустақил бўлиб, унинг ишларига давлат органларининг аралашишга ҳаққи йўқ.

Баланс. Хўжалик иқтисодий, молиявий фаолиятини таҳлил этишга қаратилган тушунча, даромад ва буромаднинг тенглиги.

Банкрот. Корхонанинг узоқ вақт зарар кўриб ишлаши, самарасиз хўжалик юритиши туфайли қарзларини тўлай олмаслиги оқибатида ўз фаолиятини тўхтатиши.

Бартер. Экспорт-импорт жараёнида пул маблағи билан эмас, балки товарнинг қийматини асос қилиб, бир хил товарга бошқа хил товар алмашиш.

Бизнес. Соф фойда олишга қаратилган иқтисодий фаолият.

Биржа. Бугунги талаб ва эҳтиёждан келиб чиқиб турли молларнинг эркин сотилишини, қимматбаҳо қоғозларнинг алмашинишини, ишчи кучлар ёлланишини ташкил этадиган ва шу асосда бозор нархини шакллантирадиган бозор иқтисодиётининг шакли.

Бозор. Товар айирбошлаш соҳаси; товарнинг пулга, пулнинг товарга айланиши учун зарур бўлган иқтисодий муҳит, халқ хўжалигининг турли соҳаларида ишлаб чиқарилган кўплаб маҳсулотларни харид қилиш, сотиш билан боғлиқ ишлар мажмуи. Ҳамма учун очиқ бўлган ягона бозор ўз таркибига эҳтиёж (маҳсулот бозори), қимматбаҳо қоғозлар (капитал бозори), бундан ташқари кимошди савдолари тизими, биржалар, ахборот, тижорат, маркетинг марказлари ва реклама хизмати тармоқларини ўз ичига олади.

Бозор иқтисодиётининг ривожланиши давлат томонидан чуқур ўйланган ва қатъият билан амалга ошириладиган фуқароларнинг иқтисодий, ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш, шахснинг эркин камол топишига ва меҳнат қилишига тенг шароит яратиш, меҳнатга лаёқатсиз кишиларга жамият аъзоси сифатида яшашлари учун қулайлик яратиш зарур. Бозор иқтисодиётига ўтилиши планли ривожланишни, давлат томонидан йўриққа солинишини инкор қилмайди. Янги хўжалик юритиш даврида давлат томонидан йўриққа солишда нарх-наво, солиқлар, кредит бериш, инвестиция каби иқтисодий қонунлар ва усулларга кўпроқ таянилади. Ягона солиқлар тизими, банклар, инвестицион фаолият ва бошқалар тўғрисидаги қонунларнинг кучга кириши давлатга халқ хўжалигини ривожлантиришда кучли иқтисодий омил сифатида қўл келади.

Брокер. Маълум бир товар турлари ва хизмат кўрсатиш бўйича харидор топшириғини бажариб, шундан маълум фойда кўриш ҳисобига мол етказиб берувчи, сотувчи ва харидор ўртасидаги воситачи, даллол.

Валюта курси. Турли мамлакат пулларининг харид қилиш қобилиятини ҳамда ташқи иқтисодий алоқалар ва сиёсий далилларни ҳисобга олган ҳолда пул алмашиниш муносабати.

Вексель. Белгиланган шаклдаги ёзма равишда бериладиган қарз мажбурияти бўлиб, вексель эгаси қарз олган шахсдан қарзини тўлашни сўзсиз талаб қилиш ҳуқуқини беради.

Давлат бюджети. Ишлаб чиқариш корхоналарнинг даромади, фойдаси солиқларидан, фуқаролардан ва бошқа солиқ тўловлардан тушадиган даромад ва харажатлар мажмуи.

Девальвация. Миллий валютанинг расмий курсини қонунчилик тартиби билан чет эл ёки халқаро валюта ҳисоб бирлигига нисбатан камайтириш.

Дефляция. Инфляция суръатини камайтириш мақсадида давлат томонидан муомаладаги ортиқча пул ҳажмини сунъий равишда камайтириш.

Дивиденд. Акционерлик жамияти йиллик ҳисобига кўра олинган фойдадан солиқларни тўлаб бўлганидан кейин акционерларнинг умумий йиғилиш қарори билан акция эгасига тўланадиган маблағ.

Дотация. Хўжаликнинг смета лойиҳасига кўра маҳсулот ишлаб чиқариш учун бериладиган ёрдам маблағи.

(Давоми бор).

СУХАН УСТОДИ, МИЛЛАТ НАЖОТИ

АЛИШЕР НАВОИЙ ҲАЁТИ СОЛНОМАСИ

1441 йил 9 февраль Темурийлар хонадонига яқин амир Ғиёсиддин Кичкина (Кенжа Баҳодир) оиласида тўнғич фарзанд — Алишер туғилди.

1444 Алишер биринчи марта шеър (Қосим Анвор ғазалини) ёдлайди.

1445 Тўрт ёшли Алишерни мактабга берадилар. У темурий шаҳзода Ҳусайн Бойқаро билан бирга таҳсил олади.

1447 Подшоҳ Шоҳрух мирзо вафот этади. Амир Ғиёсиддин оиласи подшоҳ ўлимидан сўнг бошланган бузғунчиликлардан қочиб Шерозга кўчади. Йўлда машҳур муаррих, «Зафарнома» муаллифи Шарафиддин Али Яздий билан учрашади.

1452 Алишер оиласи Ҳиротга қайтади ва амир Ғиёсиддин тахтда ўтирган Абулқосим Бобур хизматига киради. Илк ғазаллари эл оғзига тушади.

1453 Абулқосим Бобур амир Ғиёсиддинни Сабзаворга ҳоким этиб тайинлайди. Алишер Сабзаворга кетади. Отаси вафотидан сўнг Ҳиротга қайтиб, подшоҳ хизматига киради.

1457 Абулқосим Бобур вафотидан сўнг Ҳирот тахти Султон Абу Саидга ўтади. Алишер Машҳадда таҳсил олади.

1458 Алишер машҳур шоир Лутфий билан танишади. Ҳусайн Бойқаро Астробод ҳокимиятини эгаллайди.

1461 «Ғаройибул-яқин» девонига кирган машҳур шеърий мактубини — маснавийни ёзади.

1466—1462 Султон Абу Саид ўзига қарши кайфиятда бўлган тоғалари туфайли Самарқандга ихрож этади. Навоий Самарқандда Хожа Жалолиддин Фазлуллоҳ Абуллайс хонақоҳида яшайди. Шоир ва амалдор Аҳмад Ҳожибек унга мураббий ва моддий кўмакчи бўлади.

1465 Султон Али Машҳадий Алишер Навоийнинг илк девонини тузади.

1469, баҳор Ҳусайн Бойқаро Ҳирот тахтини эгаллайди ва Алишер Ҳиротга қайтади.

1470 «Бадоеъул-бидоя» девонини тузади. Навоий Султон Ҳусайн Бойқаро саройида муҳрдорлик вазифасини эгаллайди.

1472 Навоий амирлик (вазирлик) вазифасига тайинланади.

1476 Навоий вазирликдан истеъфо бериб, саройдан четлашади.

1481 «Вақфия» асари ёзилади.

1483 Навоий «Хамса»ни ёзишга киришади. «Ҳайратул-аброр»ни тугатиб, «Фарҳод ва Ширин» достонини бошлайди.

1484 «Лайли ва Мажнун», «Сабаъи сайёр»ни якунлайди.

1485 «Садди Искандарий»ни ёзиб, «Хамса»ни тугатади. «Назмул-жавоҳир»ни ёзади.

1486 «Наводирун-ниҳоя»— иккинчи девонини тузади, «Зубадатут-таворих» деб номланган «Тарихи мулки Ажам», «Тарихи анбиё ва ҳукамо» асарларини ёзади.

1487 Навоий Астрободга ҳоким этиб тайинланади.

1488 Навоий Ҳиротга қайтади. «Сирожул-Муслимин»ни ёзади.

1491 «Мажолисун-нафоис» асарини ёзади.

1492 Абдураҳмон Жомий вафот этади ва Навоий устозига бағишлаб «Хамсатул-мутаҳаййирин» асарини ёза бошлайди.

1492—1498 Навоий тўрт қисм: «Ғаройибус-сиғар», «Наводируш-шабоб», «Бадоеъул-васат», «Фавоидул-кибар» девонларидан иборат «Хазойинул-маоний»ни тузади ва «Мезонул-авзон», «Муншаот», «Девони Фоний»ни якунлайди.

1496 «Насойимул-муҳаббат» китобини ёзади.

1496—97 Султон Ҳусайн Бойқаро билан шаҳзода Бадиуззамон ўртасида низо бошланади. Муҳаммад Мўмин мирзо қатл этилади. Алишер Навоий ота-ўғилни муросага келтириш билан машғул бўлади.

1499 Навоийнинг иниси Дарвеш Али исён кўтаради ва Султон Ҳусайн Бойқаро уни қатл эттиради.

1499, куз Алишер Навоий Самарқандни иккинчи марта эгаллаган Мирзо Бобурга мактуб йўллайди.

1499 «Лисонут-тайр», «Мухокаматул-луғатайн» асарларини ёзади.

1400, қиш Самарқанд Шайбонийхон қўлига ўтади.

1500, ёз Султон Ҳусайн Бойқаро Астрободга юриш бошлаб, Ҳирот идорасини амир Муборизиддин билан Навоийга топширади.

1500, куз «Маҳбубул-қулуб» асарини ёзади.

1500, 28 декабрь Алишер Навоий Астрободдан қайтаётган Султон Ҳусайн Бойқарога пешвоз чиқиш учун отланади, йўлда (31 декабрда) аҳволи оғирлашиб, сакта бўлиб қолади.

1501, 3 январь Алишер Навоий вафот этади.

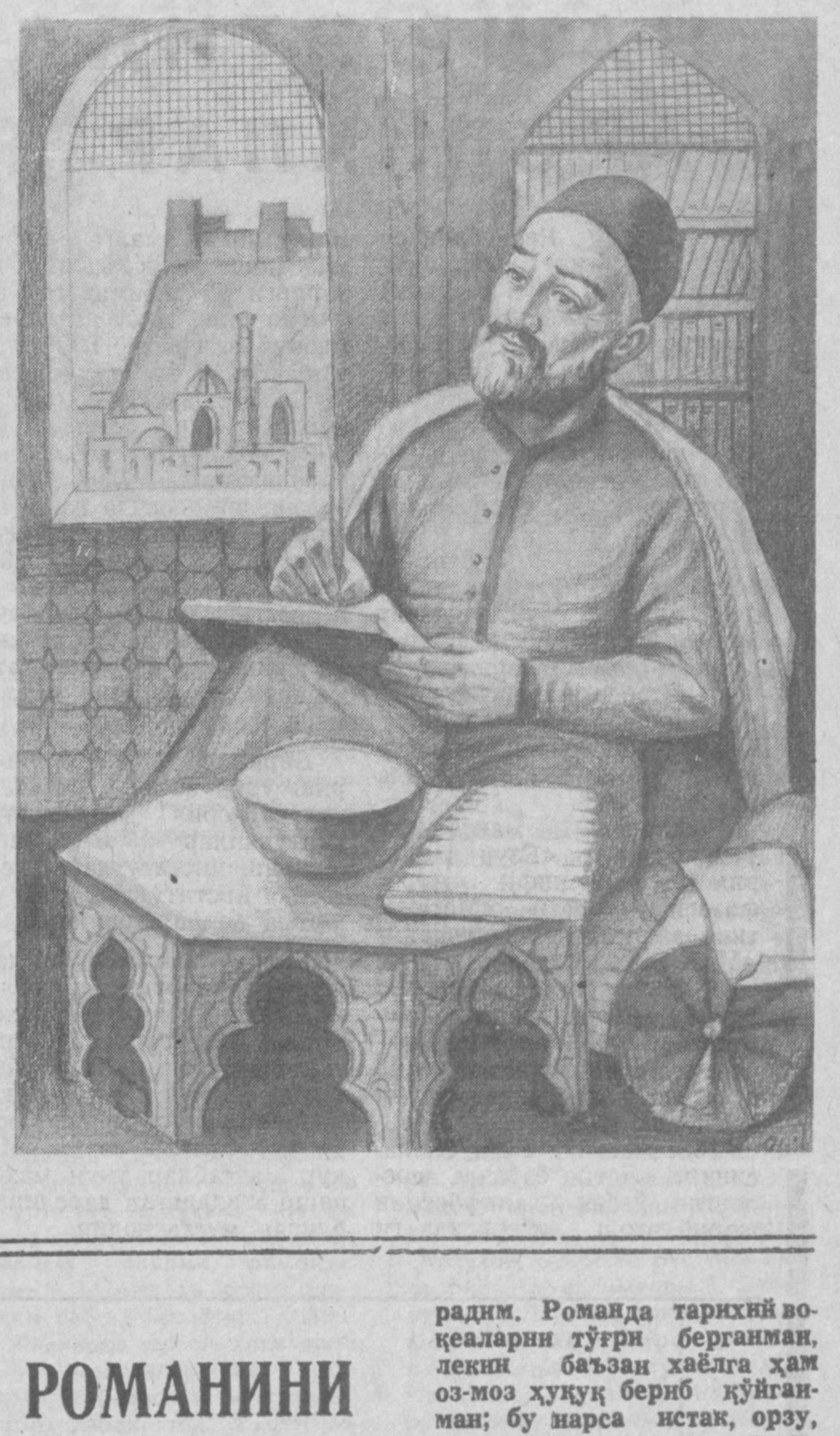

АЛИШЕР НАВОИЙ

Мусаввир Маҳмуд ЖЎРАЕВ.

ХОНДАМИР

«МАКОРИМУЛ-АХЛОҚ»

АСАРДАН ПАРЧА

...Ҳоқони олий макон (Шоҳрух—Х. Д.) даврида ва султонлик замонида... иззат ва иқбол гулшанида омонлик ва умид мевалари берадиган бир дарахт кўкарди, мартаба ва улуғлик осмонида давлат ва ҳукмронлик дийдасини ёритувчи бир юлдуз порлади... Яъни олий мартабали, ҳидоят насабли, покиза табиатли, соф ниятли, салтанат таянчи, мамлакат устуни, ҳоқония давлатининг ёрдамчиси, султон ҳазратлари (Ҳусайн Бойқаро)нинг яқини ўн еттинчи рамазон ойи сана 844, товуқ йилида (мелодий 1441 йилнинг 9 феврали, чоршанба кунида) йўқлик дунёсидан борлиқ оламига қадам қўйиб, ўзининг гўзаллиги ва порлоқ чеҳраси билан ер юзини безади...

Фазл ва камол доираси нуқтасининг шарафли ёши тўртдан ўтганда, қазо маҳкамаси томонидан унинг парвариш ва тарбиясини фалак мактаби муаллими бўлган кўнгли равшан бир адибга топширилди. Улуғ мартабали соҳибқирон (Ҳусайн Бойқаро) ёнида ва унга ҳамроҳ бўлиб, мактабга бориб, дарс ўқишга киришди. Тангри марҳамати билан оз вақт ичида тенгдош ва шерикларидан илғарилаб кетди...

Умрининг энг яхши даври бўлган ёшлик ва йигитлик замонларини атоқли олимларнинг йиғилган жойи ва ҳурматли фозилларнинг маркази бўлган Ҳирот шаҳрида зўр ғайрат ва тиришқоқлик билан, турли китобларни мутолаа қилиш билан ўтказди...

Султон Абу Саиднинг подшоҳлик даврида зўр олим ва донишмандлиги туфайли иккинчи Абу Али Сино лақабини олган мударрис жаноби Хожа Фазлуллоҳ Абуллайснинг ҳузурига — Самарқандга бориб, у жанобнинг хонақоҳидан ҳужра олди. Бир қанча вақт тегишинча илм таҳсил қилишга киришди. Хожа жаноблари ҳар вақт у зотнинг табъидаги ўткирликни мақтар ва бошқа талабалардан уни ортиқ кўрарди.

Султон Абу Саид бу серташвиш манзилдан кўчгандан кейин, Ҳирот пойтахтига Соҳибқирон салтанат ва байроғини тиклади ва у фазл ва камол доирасининг маркази (яъни Навоий) бу мақтовли муборак қадамини қўйди. Бунда энг юқори даражага кўтарилиб, шавкатли подшоҳ ноиблигини қўлга киритиб, ҳукумат арбобларининг раҳбарлигини, бутун халқ ва ҳукумат мақсадларини ҳал қилишни, мамлакат ва миллат ишларини тартибга солишни, дин ва давлат аҳволини интизомга қўйишни ўз зиммасига олиш билан бирга, бутун вақтини китоб иборатларини тузатиш, маъноларини текшириш, далиллар билан исбот этиш, масалаларни ҳал қилиш, нақлий илмларнинг сирларини очиш ва ақлий фанларнинг нозик нуқталарини топишга сарф қилди...

Гўзал сифатли амирнинг манзум асарларидан бири туркий «Хамса» бўлиб, 27 минг байтни ўз ичига олади. Шайх Низомийнинг «Панж ганж»и муқобилида тузилган...

Шунинг каби туркий ғазаллардан 25 минг байтни ўз ичига олган тўрт девон тузганлар. Биринчи девон болалик даврида ёзилиб, унга «Ғаройибус-сиғар» ном қўйганлар. Иккинчи девон йигитлик замонларида тартиб этилиб, «Наводируш-шабоб» исм берганлар. Учинчи девон ҳар нарсадан хабардорлик ёшларидаги вақтларидан баъзисини сарф қилиш билан тўлдирилган ва унга «Бадоеъул-васат» номи берилган. Тўртинчи девон эса, у ҳаёратнинг ўртадан юқорироқ ёшларидаги порлоқ фикрларининг тизма ифодаси бўлиб, «Фавойидул-кибар» номини олган.

У атоқли зотнинг таснифларидан бири «Мизонул-авзон» рисоласидур, туркий тилда аруз фани ҳақида ёзганлар. Ҳақиқатан ул ҳазратнинг шеър нозиклари тўғрисида маҳоратларининг кўплиги бу рисоладан англанади...

Ва яна гўзал сифатли амирнинг манзумаларидан бири «Чиҳл рубоий»дирки («Арбаин» ҳам атайдилар.— Х. Д.), «Чиҳл ҳадис» (Жомийга тегишли асар) таржимасидир.

Ва шунинг каби, «Насруллаоли»нинг туркийча таржимасида 260 рубоий назм қилгандирларки, унинг ҳар тўрт мисраси бир хил қофия ва бир хил радифлидир...

Бу маҳорат майдони чавандозининг форсий қасида ва ғазаллари 6 минг байтдан иборатдир...

Олий табиатли амир асарларидан яна бири: «Рисолаи муфрадот»дирки, муаммо фани ҳақида форсий тилда ёзганлар ва бу фаннинг тузилиши ва тартибларида ғоятда фойдали ихтиролар қилганлар.

Ул ҳазратнинг асарларидан бири, туркий тилда ёзилган «Мажолисун—нафоис»дир. Бу азиз китоб ҳазрати ҳоқон Шоҳрух мирзо подшолиги давридан бошлаб, шу замонга қадар ер юзини равшан вужудлари билан безаган ва безаб турган олим ва шоирлардан кўпларининг баъзи сифатларидан ва аҳволларидан баён қилади. Ва ўша замонда иккита қисқача тарих: бири пайғамбарлар тўғрисида, («Тарихи анбиё ва ҳукамо»), иккинчиси Ажам подшоларининг аҳволлари ҳақида («Тарихи мулуки Ажам») тасниф қилганлар. Бу икки қимматли нусхага қизиқ ҳикоялар ва ажойиб ривоятлар ёзганлар.

Илм ва маърифат аҳллари ҳомийсининг таснифларидан яна бири: «Хамсатул-мутаҳаййирин» номли китобдирки, осмон девонининг ёзувчилари унинг насрларининг ёрқинлигидан ва назмларининг нозиклигидан тааажжуб бармоғини ҳайрат тишига қўйганлар. Ва бу китоб олижаноб Маҳдумий (Жомий) билан ул ҳазрат ўртасида юз берган ҳолатларни баён қилади.

Яна бири ўзларининг ҳар кимга ёзган туркича мактубларидирки, рисола ҳам ўша тилда бўлиб, бирига Амир Сайид Ҳасан аҳволи баёнида («Ҳолоти Сайид Ҳасан Ардашер») ва яна бирига Паҳлавон Муҳаммад Абу Саид ҳолатлари) «Ҳолоти Паҳлавон Муҳаммад») зикрида тартиб берилган.

Ҳаётининг сўнгги вақтларида юқори даражали шахслар ва омманинг ҳамда айрим табақадаги кишиларнинг ахлоқ ва одатлари тўғрисида «Маҳбубул-қулуб» номли китоб ёзганки, ҳақиқатан у муборак номанинг таърифидан қалам тили ожизлик ва у қимматли нусханинг тавсифидан тилнинг қалами етишмаслик қилади...

Ул ҳазратда ўсиб-униш кунлари бошланишидан то ҳаётининг охирги дамларигача бошида ислом ҳажмини ўташ ҳаваси ва хотирида пайғамбар қабрини зиёрат қилиш жойлашган эди. Неча бор бу сафарга рухсат олиш учун муборак оёғини узангига қўйиб, тўғри (яъни Каъба томонгаг) йўлланар, ҳар бир қудратли Соҳибқирон илтимоси билан қайтар ва бу истакнинг юзага чиқишидан чекланар эди... Қисқаси, агар-чи мазкур бўлган сабабларга биноан, ул ҳазратга Маккаи мукаррамага ва Мадинаи таййибага эришиш саодати ҳосил бўлмаган бўлса-да, қайта-қайта эътимодли ва ишончли кишиларни, кўп яхшиликлар қилиб, ўзи томонидан ҳаж қилмоқ учун юборди...

906 ҳижрий йил бошларида Султони Соҳибқирон Мозондарон вилоятига ташриф қилган эди. Ҳукумат эгаси амир Муборизиддин Муҳаммад Валибек жаноблари исмига Ҳирот шаҳри ва унинг атрофидаги аҳолидан, зарур харажат учун 100 минг динор кепакий ундириб етказиш ҳақида фармон келди. У жаноб (Валибек). шу маблағдан 50 минг динорни блукот (шаҳар атрофи) деҳқонлари ва молдорларидан ундириб, қолганини уй бошига ҳисоблаш асосида Ҳирот ичида турувчилардан олишни ўйлади. Аммо ҳеч бир ишга давлатли амирнинг фикрисиз ва маслаҳатисиз даҳл қилмас эдилар. Ул ҳазратнинг бирини чақириб, бу фикр у кишига етказилди. У киши, «Бу фурсатда халқ устига ўринсиз солиқ солишни олий даражали Соҳибқирон давлатига муносиб кўрмайман»,— деди ва шу вақтдаёқ мазкур маблағни ўзининг хусусий пулидан берди. Халқ эса ул ҳазратни дуо қилиб, унга кўпдан-кўп раҳматлар айтди...

906 йил жумодил-аввал охирларида адолатли Соҳибқироннинг муборак байроғи Астробод юришидан салтанат тахтининг қароргоҳига (Ҳиротга) юзланди... Мақтовли Соҳибқиронга етишиш давлати билан... амир дарҳол отга миниб, амир Шоҳмалик работига қараб йўлланди. Йўл асносида ҳар дам муборак пешонасидан шодлик ва хурсандлик нурлари порлади. Бир фарсахга яқин юрганда соҳибқироннинг дабдабали ва кўркам миҳаффаси кўринди. Шу фурсатда худонинг тақдири билан у зот (Навоий)нинг муборак боши айланиб қолди. Олижаноб Амир Хожа Шиҳобиддин Абдуллони ўз яқинига чақириб, «Мени сақлашдан ғофил бўлманг, аҳволим ўзгариб қолди»,— деди. Шу пайтда аъло ҳазратнинг қўлини ўпишга етишмоқ учун отдан тушди. Тўсатдан етишган касалликнинг оғирлиги охирги чекка бориб қолгани ва юришга мадори қолмаганидан, мазкур амир ва мавлоно Жалолиддин Қосим қўлтиқларига кириб, шу йўсинда илгари юриб бошини баланд даражали подшо қучоғига қўя олди... Шу онда бу касал сактага (ҳис ва ҳаракатнинг тўхтаб қолиш касалига) айланиб, олий насабли амирда қайтиб ҳаракат қилиш ва сўзлашга мажол қолмади.

Амир хизматида бўлган барча улуғларнинг маслаҳати билан хизматчи ва мулозимлар ул ҳазратни муҳаффага ётқизиб шаҳарга жўнашди...

Ўша куни Султони соҳибқирон шаҳарга етишиб, ул ҳазратга бўлган чексиз муҳаббати орқасида, Боғи Жаҳонорога бормай, тўғри ҳашаматли амир ҳузурига ташриф буюрди. Ул ҳазратнинг касалини ниҳоятда оғир сезиб, кўп ёшлар тўкди ва қаттиқ қайғу ва ҳасрат билан боғига кетди. Аммо ҳар дамда киши юбориб, аҳвол сўраш маросимини бажо келтириб турар ва ғам, изтиробнинг беҳад оғирлигидан, бир он бўлса-да, истироҳат тўшагида фароғат билан ором олмасди. Шанба куни ҳам яхши ҳислатли амирнинг ҳоли шу хилда борарди, балки борган сари заифлик кучая бориб, касаллик шиддати орта бормоқда эди. Натижада мазкур ойнинг ўн иккинчисида якшанба куни эрта билан (мелодий 1501 йил 3 январь кунида) Ҳақ чақириғини «Лаббайка!» деб қабул қилиб, боқилик нақдини руҳ олувчига топширди ва ҳаёт гулшани булбулини олий чаманга жўнатди.

Маҳшар куни ғавғо ва тўполони бутун ер юзини қоплаб олди. Амир ва вазирларнинг йиғи-сиғиси, катта-кичикнинг фарёду фиғони осмоннинг энг юқори чўққисидан ҳам ўтиб кетди...

Султони Соҳибқирон учинчи кунгача ул аҳли диллар бошлиғининг уйида турди, худойи ва хатм буюрди. Шунинг билан нур сочувчи зотнинг мозори бошига бориб, зиёрат шартларини бажо келтирди...

ОЙБЕК

«НАВОИЙ» РОМАНИНИ ҚАНДАЙ ЁЗДИМ?

Навоий шеърияти ва Навоий образи ҳамиша кучли бир қуёш каби кўнглимни тортар эди. Ўз асарларимда шоир Навоий образини яратишга зўр майл, орзу, истагим бор эди. Лекин тарихга кўз ташласам, Навоий гигант, буюк бир сиймо ҳолида қаршимда турар эди. Ёшлигимдан бери Навоийнинг ўлмас, абадий шеърларини севиб ўқир эдим, унинг жозибали ғазаллари борган сари кўнглимга сингиб борди, шакл ва мазмунлари юрагимни маст, мафтун этди...

Тахминан 1936—37 йиллар кичик поэма — «Навоий»ни ёздим. Лекин бу машқ Навоий образини яратишда чизилган фақат бир эскиз эди. Кейин 1942 йил буюк полотного ўтиб, «Навоий» романини ёздим. Бунинг учун, албатта, Навоийнинг барча асарлари, Навоий яшаган даврнинг тарихи, у даврнинг социал қиёфаси, у давр жамиятининг характери, урф-одати, хулқи-атвори билан танишишга тўғри келди. Кўп тарихий фактлар, материалларни йиғдим, уларни таҳлил этиб, мағзини чақиш учун чуқур ҳис этишга, ўйлашга бошладим. Бу ишга шу қадар ғарқ бўлган эдимки, романнинг иш плани қоғозда йўқ эди. У менинг кўнглимда, ёдимда эди, бутун борлиғимни банд этган эди. Юрсам-турсам ҳамиша Навоийни ўйлар эдим. Унинг маънодор ақлли кўзлари, хушфеъл, раҳмдил, олижаноб қиёфаси, асл, пок улуғ қалбини ҳис этардим, кўз ўнгимда кўрардим. Унинг теран, нозик, фалсафий фикрларини тўла тушунишга уринардим. Роман персонажлари ҳақида, уларнинг характерлари, бир-биридан фарқи, бир-бирига муносабатини равшан, яққол бериш устида хаёл юритиб, образларни тарашлардим. Ниҳоят, юракка йиққан, юракда сақланган бу материални ёза бошладим. Шунинг учун асар яратиш каби мушкул, оғир иш дунёда йўқдир,— дейман... Чуқур ҳис этиш, қалбнинг зўр ҳаяжони, ўткир фикр, фаҳм, ажойиб илҳом... билмадим, яна ва яна кўп хислатлар керак.

Масалан, фараз қилайлик — Навоий ва Бойқаро масаласи. Булар тарихий конкрет шахслардир. Уларнинг образлари, ўзаро муносабатлари, фарқлари катта, кенг, мураккаб ва ғоят қарама-қаршидир. Айрим боблардаги воқеалар тарихий чин, реалдир, айрим боблардаги воқеалар эса шу замон характерига мувофиқ тузилган хаёлимнинг натижаси, мевасидир. Умуман айтганда, бу романда мен кўрсатишим лозим бўлган давр, Навоий даври, қийин, мураккаб даврдир. Роман устидаги меҳнатимда мушкул ва мураккаб воқеаларга кўп учрадим. Романда тарихий воқеаларни тўғри берганман, лекин баъзан хаёлга ҳам оз-моз ҳуқуқ бериб қўйганман; бу нарса истак, орзу, ҳисларимнинг иши, илҳомбахш нарсалардир, албатта.

Олайлик, Навоий ва Жомийни. Романда Навоий ва Жомийнинг тарихий чин ва ҳақиқий, тўғри бердим. Навоий ва Жомийнинг учрашувлари, суҳбатлари ҳақиқий реал воқеалардир. Лекин бу воқеалар тарихий материаллардан хира кўринади. Қандай қилайки, тарих ишлари, ҳаёт шундай мураккаб. Жомийнинг ҳовли-жойи, ҳужраси, китоб устида чуқур мутолааси, Жомийнинг муомаласи, сўзлаши, қилиқлари, одати, хаёли, дунёқарашлари — жиндай фантазия қўшилган хаёлим мевасидир...

Мен Навоий тилининг қудратини, гўзаллиги ва ҳуснини тўла кўрсатишга тиришдим. Унинг тилидаги айрим ўткир, моҳир, салмоқли ифодаларни, Навоийга хос терминлар ва шаклларни ишлатдим. Навоийнинг ёрқин шеърларидан, социал мотивларидан жиндек киритдим.

Хонлар, подшоҳлар, вазирлар, бекларнинг дабдабали ифодаларини, руҳонийларнинг форсий ва араб сўзларига ғарқ бўлган, бежалган усулларини кўрсатдим. Халқнинг маъноли, бой, оригинал, жонли, ўзига хос равшан тилини кўрсатдим. Бунинг учун, албатта, у давр адабиётини, ҳаётини, халқ тилини чуқур, муфассал ўрганишга тиришдим. Ёзувчилар тилни халқдан ўрганишлари лозим. Халқ тили ажойиб учирмалар ва қочириқларга бой, битмас-туганмас асл манбадир....

БУЮКЛИК МЕЗОНЛАРИ

* * *

Ва лекин маоний абкориға бу кунга дегинча ҳеч киши туркона либос кийдурмаган ва ул нозанинларни бу зебо хилъат билан жилваи зуҳурға келтурмаган турур ва бу мушкбў раънолар табъ ниҳонхонасида урёнликдин маҳжуб қолғон дурур ва ҳурваш зеболар ҳулласизликдин жилваи ноз қила олмағондурур. То бу фархунда замон ва бу безаксиз давронким, бу нотавоннинг бойри эл кунумдин ва у чодирий киши қорамдин қуллуқ силкидин кўкалтошлик бойрисиға етган ва мулозамат тариқидин мусоҳабат сармоясин этган ҳарам кабутаридек пардасарой хилватида маҳрам ва суроҳий батидек шабистон суҳбатида ҳамдам, ҳақ сўз адосинда далер, яъни Мир Алишер аслаҳаллоҳу шонаҳуким, тахаллуси Навоийға машҳурдурур ва ашъорида бу тахаллус мастур — турк тилининг ўлган жасадиға Масиҳ анфоси била руҳ киюрди ва руҳ топқонларға туркий ойин алфоз тору пудидин тўқулғон ҳулла ва ҳарир кийдурди.

Султон Ҳусайн БОЙҚАРО.

Алишербек назири йўқ киши эди. Туркий тил била то шеър айтибтурлар, ҳеч ким онча кўп ва хўб айтқон эмас... Аҳли фазл ва аҳли ҳунарға Алишербекча мураббий ва муқаввий маълум эмаским, ҳаргиз пайдо бўлмиш бўлғай.

Заҳириддин Муҳаммад БОБУР.

Сухан устодидир таъбинг қудрати,
Шеърият калиди хоманг қуввати.
Хорлик бурчагида кўч боғлаб осон,
Равнақдан қолганди сўз аллақачон.
Сен порлоқ жилосин қайтариб бердинг,
Сухан майдонида жавлон эттирдинг.
Заковатинг нури бахш этди сафо,
Навоий, лутфингдан топди у наво...

Абдураҳмон ЖОМИЙ.

Қилса ҳосид даҳли бежо сўз аро йўқтур ғамим,
Ким бу маънида Навоий руҳи ҳомидур манга...

МУНИС.

Байтингга бир бора қовушган ҳар лаб,
Такрорлаб кетгуси маҳшаргача то.
Қаратиб турибсан бу ён, не ажаб,
Миллиард мартабали жаҳонни ҳатто.

Абдулла ОРИПОВ.

ИККИ ҚИТЪА ШАРҲИ

«Навоий назмиға боқсанг...»

Қитъа арабча сўз бўлиб, маъноси «парча», «қисм», «бўлак» демакдир. Қитъа — икки ва ундан ортиқ байтли шеър араб, форс, турк мумтоз шеъриятида кенг тарқалган мустақил адабий турлардан биридир. «Ғиёс ул-луғот»да шарҳ этилишича, қитъа ҳар нарсанинг бир бўлаги; ва шоирлар истилоҳида икки байтли ёки ундан зиёда бўлган шеър, матлаъи бор ва йўқдир, гўёки у ғазал ёки қасидадан олинган парчадек, аммо уни «қитъа» деб, яъни кесиб, айириб олинган деб ўқиш хатодир (яъни, қитъа ғазал ёки бошқа шеър турининг парчаси эмас — Х. Д.).

Қитъа шакли, тожик адабиётшуноси С. Давронов ёзишича, икки йўл билан вужудга келган:

1. Мустақил шеърий асар тарзида. Бу нав қитъа ғазал инкишоф бўлмаган даврларда қасидачи шоирлар ижодида катта мавқе тутган бўлиб, руҳий ҳис-ҳаяжон, айрилиқ кечинмалари ва дунёни идрок этиш ҳолатларини баён этишда муҳим ўрин эгаллаган.

2. Зарурат юзасидан бирор замондош ёки ўтган шоирлар ғазал, қасидаси ёки достонидан икки-уч байт олиб фойдаланиш тарзида. Шу тарзда зарурат юзасидан қадим ёки замондош шоир асаридан олинган парча ёки байт ўзича мустақил бўлиб қолган.

Форс шеъриятида қитъагўйликда Ибн Яним жуда машҳур бўлган. Шунингдек, Саъдийнинг «Гулистон»и, Жомийнинг «Баҳористон»и, Навоийнинг «Маҳбубул-қулуб»ида қитъа маълум бир ҳикоятдан келиб чиққан хулоса— «қиссадан ҳисса» бўлиб келади. Ўзбек адабиётшуноси И. Ҳаққул ёзганидек, «қитъада ижтимоий-сиёсий, фалсафий, ахлоқий-таълимий масалалар ифодаланган, шоирлар ҳаётий-реалистик қарашларини, давр ва замонга муносабатларини акс эттирганлар, шунингдек, мадҳия, марсия, тарих ва чистонлар битишган».

Қитъа ўзбек мумтоз шеъриятида ҳазрат Навоий қаламининг қуввати билан катта ўрин эгаллади. Устод Ҳамид Сулаймоннинг қайд этишича, «Хазойинул-маоний»да 503 байтдан иборат 210 қитъа жамланган.

Биз бу ўринда диққатимизни буюк шоирнинг инсоний-аҳлоқий қарашлари ва шоир ижодига таъсир қилган салафлар таърифига, қитъаларни шарҳлашга қаратдик, бу билан унинг дунёқарашини англашга уриндик.

Юқори ўлтурурни ким тиласа,
Кишиликдин аниқ йироқ билгил,
Ўлтурур сафда юқориликдин
Ўлтурур сафда яхшироқ билгил.

Ҳазрат Навоий ижодида энг кўп ёзилган мавзу ҳукмдор ва ҳукмдорлик, мартаба ва мансабдор мавзусидир. Ушбу қитъа ҳам шу хусусда. Бу қитъани ҳазрат Навоий ўзига яқин кишиларга битган мактубидаги сўзлар билан шарҳлаймизки, улардан ортиқ сўз айтиш имконсиздир, Ҳазрат ёзадилар: «...Инсоннинг мартабани ва катталикни севиши табиий. Бу ишда нафс ихтиёрсиз ва кишининг сезгиси уни эгаллаш билан шуғулланишни талаб қилади; мансабнинг хосияти ғафлатни орттирувчи ва подшони маст қилувчи илтифоти ҳуш олувчи ва шундай кишига халқнинг иши кўп тушади. Агар у гоҳо ақл мадади билан ўзини тута олса-да, бироқ мансаб мастлиги уни ўз ҳолига қўймайди. Ҳақиқатан, шу мастлик чоғида фалакнинг интиқом олувчилиги, ғаддорлиги ва фалак холиқининг адолатли ҳоким эканлиги қачон унинг хотирига келади. Орттирган қудрат ва мартабасининг бақоси йўқ ва умри эса вафосиздир. Унинг ёмонликларидан ёлғиз душманларгина кулиб қўя қолмай, расволигидан дўстлар ҳам шармандадур; ошнолар бу ярамасликлардан мутаассир ва бегоналар бу девоналикдан таажжуб ва ҳайратдадирлар.

Демак, нафси пок ва ақли соф кимса бу маслаклардан ўзини беҳуш қилмаслиги ва ўзини ўзбошимчалик ва ўзбилармонликка солмаслиги, зулм кўрган дармондаларнинг ҳолига боқиши керак... Қачонки, ўз камчиликларидан огоҳ бўлса, нима фойдаки фалак у варақларни буклаб қўйган бўлади. Бу ҳолда надомат оҳлари тортишдан фойда кўрмайди...» Шу сабабдан ҳам «юқори ўлтирурни» тиллагандан кўра оддий одамлар қаторида туриш афзалроқдир.

Ғазалда уч киши тавридур ул навъ
Ким, андин яхши йўқ назм эҳтимоли.
Бири мўъжиз баёнлиғ соҳири Ҳинд.
Ки, ишқ аҳлини ўртар сўзу ҳоли.
Бири Исо нафаслик рииди Шероз,
Фано дайрида масту лоуболи.
Бири қудси асарлик орифи Жом
Ки жоми Жамдурур синган сафоли.
Навоий назмиға боқсанг, эмасдур
Бу учнинг ҳолидин ҳар байти холи
Ҳамоно кўзгудурким, акси солмиш,
Анга уч шўхи маҳвашнинг жамоли.

«Фавойидул — кибар» девонидан олинган ушбу қитъа ҳазрат Навоийнинг ғазалчиликдаги устодлари таърифига бағишланган. Бу устодлар, Шарқнинг уч буюк шоири — «бири муъжиз боёнлиғ соҳири Ҳинд» — Хисрав Деҳлавийким, унинг сўзу ҳоли ишқ аҳлини ўртагувчидир»; бири Исо нафаслик ринди Шероз — Хожа Ҳофиз Шерозийким, дайри фано — фано бўлишда — сўфийликда ошиғу бепарвосидир; бири қудси асарлик орифи Жом —Абдураҳмон Жомийким, афсонавий Жамшид жоми Жомда туғилган бу зотнинг синган жомининг сафолига тенгдир. Ҳазрат Навоий бу зотларни бошқа асарларида ҳам эҳтиром билан тилга олади. Чунончи «Муҳокаматул — луғатайн»да ёзади: «Батахсис ишқ ва дард аҳлининг роҳбар ва пешрави Амир Ҳусрав Деҳлавий девоником, ошиқликда дард ва ниёз ва сўз ва гудоз тариқин ул мунташир қилди ва анинг ишқи машъалидин бу партав олам тийра хокданиға ёйилди. Яна ҳақиқат аҳлининг сарҳайл ва срафрози Хожа Ҳофиз Шерозий нукот ва асроринки, анфоси руҳул-қудсин нишон айтур ва руҳулло анфосидан асар етказур... Яна бу фақирнинг пири ва устози ва тариқат аҳлининг соҳиби иршоди, жамиъ аҳлуллоҳнинг муқтадо ва шайхулисломи... мавлоно Абдурраҳмон Жомийнинг руҳпарвар латойифи вр руҳгустар заройификим, андин ҳар ғазал кал-ваҳйил-мунзал (худодан инган ваҳийдек) ва ҳар рисола кал-аҳодисин-набийи мурсал (пайғамбар ҳадисидек) олийшон ва рафиъ макондирким, алардин ҳар лафз қийматда дурри саминдин обдорроқ ва ҳирқатда лаъли оташиндин барққирдорроқ».

Ҳазрат Навоий ўз устодлари билан ғазалчиликда баҳслашиб, форсий ғазаллар ёзганини айтади: «...Форсий ғазалиёт девони Хожа Ҳофиз тавридаким, жамиъ суханадолар ва назмпиролар назарида мустаҳсан ва матбуъдур, тартиб берибменким, олти мингдан абёти — ададди кўпракдурки, кўпрак ул ҳазрат шеъриға татаббуъ воқеъ бўлубтур... Ва баъзи Мир Хусравғаким, ишқ оташкадасининг шуълаангезидур ва дард ғарибхонасининг ашкрези. Ва баъзи ҳазрати Махдум Нуранға . (Жомийга — Х. Д.) ким камол авжининг меҳри ломиидур ва мазкур бўлғон азизлар ҳолотининг жамики, бу девон халойиқ орасида шойиъдур...» У бу ҳақда «Бадоеул-бидоя» девонига ёзган дебочасида ҳам ёзиб ўтади.

Устозларни улуғлаш, салафларга тан бериш олий фазилатдир. Ҳазрат Навоий унга устозу пирлик қилган уч буюк шоирнинг қудрати жам бўлган олий фазилатли ва комил инсон эди.

Саҳифани Хуршид ДАВРОН тайёрлади.

«ЎҚИТУВЧИ» НАШРИЁТИДА 1995—1996 ЎҚУВ ЙИЛИДА ЎЗБЕК МАКТАБЛАРИ УЧУН НАШР ЭТИЛАДИГАН ДАРСЛИКЛАР РЎЙХАТИ

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, республика Ўқув-методика маркази, «Ўзкитоб» ва «Тошкитоб» савдо бирлашмалари «Ўқитувчи» нашриётининг 1995/96 ўқув йилида умум-таълим мактаблари учун нашр этиладиган дарслик ва ўқув қўлланмаларига буюртмалар йиғишни эълон қилади.

Буюртмалар ўқувчилар сони, мактаб кутубхоналаридаги мавжуд ўқув адабиёт жамғармаси ҳамда китоб савдоси тармоқларида мавжуд китобларни ҳисобга олган ҳолда тузилади. Ҳар бир дарслик неча фоиз нашр этилиши буюртма рўйхатида кўрсатилган.

Бошланғич мактабнинг 1-синфи учун «Ёзув дафтари» (1, 2, 3-синф), «Атрофимиздаги олам», «Математика дафтари», 2-синфнинг «Математика дафтари», 2, 3, 4-синфларнинг «Кузатиш кундалиги» жамғармага киритилмайди, ҳар йили 101 фоиздан нашр қилинади ва ота-оналар ҳисобидан харид қилинади.

Ўзбекистон Республикасининг «Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»ги Қонунини амалга ошириш мақсадида Халқ таълими вазирлиги ўз тизимидаги таълим-тарбия муассасаларини мазкур алифбога 1995 йилдан бошлаб босқичма-босқич ўтишига доир тадбирларни ишлаб чиқди. Шунга кўра 1995 йилдан бошлаб 1-синф дарсликлари тўлиқ лотин графикаси асосида нашр этилади. Бундан ташқари умумтаълим мактабларининг V—XI синфлари, ҳунар ва педагогика билим юртларида лотин графикаси асосида ўқитиш учун факультатив машғулотлар ўқув қўлланмаси нашр этилади.

Биринчи марта таништириш учун эълон қилинаётган муқобил дарсликларга ўқитувчилар малакасини ошириш институтлари, педагогика институтлари ҳам буюртма беришлари керак.

Халқ таълими бўлимлари кечки ва сиртқи мактабларни, ҳамма турдаги махсус мактабларни ўқув режасидаги барча фанлар бўйича оммавий мактаб дарсликлари билан таъминлашни кўзда тутмоқлари лозим. Мазкур мактаблар учун махсус нашр этиладиган дарсликлар бундан мустаснодир.

ҲТБЮ, ўрта махсус ва олий ўқув юртлари ҳамма дарслик ҳамда ўқув қўлланмаларига буюртмаларни эҳтиёжларига кўра вилоят кутубхона коллекторлари орқали расмийлаштирадилар.

Дарсликларга буюртмаларни расмийлаштиришда мазкур рўйхатда кўрсатилган ҳамма жадвалларни тўлдириш зарур.

«Буюртма рўйхати» умумтаълим мактабларига ва ўқув юртларига етказилиши шарт.

«Буюртма рўйхати» тўлдирилиб, белгиланган тартибда имзоланганидан сўнг Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг республика Ўқув-методика маркази нашриёт бўлимига, нусҳалари эса «Ўзкитоб», «Тошкитоб» бирлашмасига 1994 йилнинг 15 февралигача юборилиши керак.

Қўшимча равишда шуни маълум қиламизки, «Ўқитувчи», «Просвещение» ва «Педагогика» нашриётлари мавзу режаларига асосан ўқитувчилар, ўқувчилар ва ота-оналар учун эълон қилинган ўқув-методика адабиётларига буюртмалар китоб дўконларига берилади.

Тартиб рақами	Муаллиф ва дарслик номи	Олдинги нашрларининг ярокдиси	Ўқувчилар сонига кўра буюртма, фоиз ҳисобида
	Бошланғич мактаб		
	1- СИНФ Ўқувчилар сони		
1.	Алифбе		101
2.	Она тили		110
3.	Ўқиш китоби		110
4.	Математика		110
5.	Синфдан ташқари ўқиш учун китоблар 1—2 қ.		110
6.	1—2—3 ёзув дафтарлари		101
7.	Математика дафтари		101
8.	Табиатшуносликдан кузатиш дафтари		101
9.	Ҳуснихат дафтари		110
	2- СИНФ Ўқувчилар сони		
1.	М. Иброҳимов ва бошқ. «Ўқиш китоби»	1993	50
2.	Қ. Қосимова ва бошқ. «Ўзбек тили»	1993	50
3.	К. Коблов ва бошқ. «Рус тили»	1993	50
4.	Л. Левенберг ва бошқ. «Математика»	1993	50
5.	Л. Левенберг «Математика дафтари»	1993	101
6.	А. Григорьянц «Атрофимиздаги олам»	1993	50
7.	А. Григорьянц «Кузатиш дафтари»	1992—1994	101
	3- СИНФ Ўқувчилар сони		
1.	Т. Ашрапова ва бошқ. «Ўқиш китоби»	1993	50
2.	Р. Мавлонова ва бошқ. «Меҳнат»	1993	50
3.	С. Фузаилов ва бошқ. «Ўзбек тили»	1993	50
4.	Дмитриева ва бошқ. «Рус тили»	1993	50
5.	А. Григорьянц «Кузатиш дафтари»	1994	101
6.	М. Ғуломов Ҳуснихат	1995	110
	4- СИНФ Ўқувчилар сони		
1.	А. Азизова ва бошқ. «Ўзбек тили»	1993	50
2.	М. Бельская «Табиатшунослик»	1993	50
3.	А. Григорьянц «Кузатиш дафтари»	1992—1994	101
4.	Р. Мавлонова «Меҳнат»	1995	110
	5- СИНФ Ўқувчилар сони		
1.	М. Асқарова ва бошқ. «Она тили»	1993	50
2.	Б. Саримсоқов ва бошқ. «Ўзбек адабиёти мажмуаси»	1993	50
3.	Н. Ғуломов «Табиёт»	1995	110
4.	Н. Виленкин ва бошқ. «Математика»	1993	50
5.	Н. Нешева ва бошқ. «Француз тили»	1991—1993	110
6.	М. Худойберганова ва бошқ. «Инглиз тили»	1991—1993	110
7.	И. Вржежевская ва бошқ. «Испан тили»	1982	110
8.	Р. Толипова ва бошқ. «Русское слово»	Таништириш учун	
	6- СИНФ Ўқувчилар сони		
1.	Б. Саримсоқов ва бошқ. «Ўзбек адабиёти мажмуаси»	1993	50
2.	М. Сергеева ва бошқ. «Рус тили»	1991—1993	110
3.	Е. Киссен ва бошқ. «Книга для чтения»	1993	50
4.	Н. Виленкин ва бошқ. «Математика»	1993	50
5.	М. Бельская «Ботаника»	1992	110
6.	М. Қодиров ва бошқ. «Эски ўзбек ёзуви ва тили»	1995	110
7.	И. Вржежевская ва бошқ. «Испан тили»	1982	110
	7- СИНФ Ўқувчилар сони		
1.	К. Йўлдошев ва бошқ. «Ўзбек адабиёти мажмуаси»	1993	50
2.	И. Мусахонова ва бошқ. «Инглиз тили»	1993	50
3.	Н. Нешева ва бошқ. «Француз тили»	1993	50
	8- СИНФ Ўқувчилар сони		
1.	М. Асқарова ва бошқ. «Ўзбек тили» (8—9-синф)	1994	110
2.	А. Каттабеков «Ўзбек адабиёти мажмуаси»	1993	50
3.	О. Мўминов ва бошқ. «Ўзбекистон табиий жўғрофияси»	1993	50
4.	Д. Омонуллаев «Мусиқа»	1993	50
5.	А. Умронхўжаев «Техникавий графика асослари» (8—9 синф) (Чизмачилик)	1995	110
	9- СИНФ Ўқувчилар сони		
1.	Н. Комилов ва бошқ. «Ўзбек адабиёти мажмуаси»	1993	50
2.	Акромов ва бошқ. «Иқтисодий география»	1993	50
3.	И. Кикоин ва бошқ. «Физика»	1991	110
4.	Ф. Спектерман «Книга для чтения по русскому языку»	1995	110
5.	В. Редькин ва бошқ. «Русский язык»	1995	Таништириш учун
6.	Тиловов ва бошқ. «Русский язык»	1995	110
	10- СИНФ Ўқувчилар сони		
1.	Б. Қосимов ва бошқ. «Ўзбек адабиёти мажмуаси»	1993	50
2.	Г. Мякишев ва бошқ. «Физика»	1991	50
3.	Г. Ульрих «Рус адабиёти»	1993	50
	11- СИНФ Ўқувчилар сони		
1.	У. Норматов ва бошқ. «Ўзбек адабиёти мажмуаси»	1993	50
2.	У. Норматов «Ўзбек адабиёти»	1995	110
3.	О. Азизов ва бошқ. «Рус тили»	1993	110
4.	А. Фельдман ва бошқ. «Умумий химия асослари»	1993	110

Ўқитувчига ёрдам

«ЮРТ БИНОМИЗ ҚОЙИМ БЎЛСИН, ҚУРИЛСИН»

Махтумқули жаҳон адабиёти ва ижтимоий фикрининг табаррук сиймолари қатори инсоният маданиятини ажойиб дурдоналар билан бойитган улуғ санъаткордир. «Махтумқули шеърияти кишилик маданиятининг қимматбаҳо гавҳарларидан бири бўлиб, бизнинг кунларимизда у ўзининг ҳақиқий қадр-қимматини топди»,— деган эди шарқшунос олим Е. Э. Бертельс.

Махтумқули ўз ижодида туркманлар билан бирга Ўрта Осиё халқларининг орзу-умидларини, эркин замонлар ҳақидаги идеалларини тараннум этди. Шарқ шеъриятининг улкан даҳолари Фирдавсий, Форобий, Носир Хисрав, Низомий, Ҳоқоний, Навоий, Умар Хайём, Ҳофиз, Жомий асарлари, уларда илгари сурилган ғоялар, ижтимоий-фалсафий фикрлардан кучли таъсирланган Махтумқули шеъриятининг асосини оптимистик руҳдаги асарлар, инсонни яхшиликка ундаш, яхши фазилатлар эгаси бўлишга даъват мотивлари ташкил этади. Шоир дунёқарашининг, ҳаётга, кишиларга муносабатининг шаклланишида ўз даврининг таниқли шоири, отаси Давлатмамад Озодий шахси, асарлари, айниқса, катта ўрин тутади. Озодийнинг энг муҳим асари «Ваъзи Озод» панд-насиҳат йўсинида ёзилган бўлиб, таълимий, тарбиявий характерга эга. Шоир бу асарида турли тоифадаги одамлар, касблар тўғрисидаги ўз қарашларини ифодалайди, энг яхши инсоний фазилатлар хусусида сўз юритади. Мазкур асар Махтумқулини ўзига мафтун этади, унинг ижодида дидактизм, маърифатпарварлик мотивларининг кучайишига сабаб бўлади. Бўлажак шоир ўз даврига нисбатан яхши таълим олади, отасининг таъсирида хушахлоқли мукаммал инсон бўлиб тарбияланади. Шу боисдан бўлса керак, деярли барча асарларида хушахлоқлиликни тарғиб қилди, ватанпарварлик, катталарга ҳурмат, меҳнатсеварлик, одамгарчилик, ботирлик, тўғрисўзлик, аҳиллик сингари юксак инсоний фазилатларни тараннум этди. Шоир асарларини ўқиганингизда, турмушнинг барча томонлари бамисоли кўзгуда акс этганидек, кўз ўнгингизда жонли гавдаланади. У кўплаб лирик шеърлар, ғазаллар, лиро-эпик достонлар яратган. Бизгача шоирнинг фалсафий, лирик, панд-насиҳат йўсинида яратилган асарларидан 20 минг мисрага яқини етиб келган.

Махтумқули ижодининг тадқиқотчиси Е. Э. Бертельс шоир асарларини «Жамшиднинг жоми» деб таърифлаши буюк мутафаккир ижодига берилган улкан баҳодир. Одамлар ўртасидаги аҳиллик, ҳамжиҳатликни тараннум этувчи «Бошимиз», «Эрдан», ватанпарварликка бағишланган «Гургеннинг». «Туркманнинг» шеърлари шоирнинг зўр фаросат ва ақл эгаси бўлганлигини кўрсатади.

Махтумқули яшаган даврда турли туркман қабилалари ўртасидаги зиддиятлар кучайган, мамлакат майда-майда бўлакларга бўлиниб кетган, бундан фойдаланган ташқи душманлар тез-тез хавф солиб туришарди. Айни шу шароитда ижод майдонига кириб келган Махтумқули ташқи душманларга кескин зарба бермоқ учун турли қабила ва уруғларни бирлаштиришга, аҳилликка, бутун халқнинг кучини бир жойга тўплашга ва марказлашган кучли давлат тузишга даъват этди. Ватанпарвар шоир шу вақтда ёзган шеърларида халқ бебахтлиги, ночор ҳаётининг асосий сабаби унинг ноаҳиллигида, бир ёқадан бош чиқармаганида деган фикрни илгари сурди. Махтумқули асарларида ҳам, фаол ижтимоий ҳаётида ҳам туркманларни бирлаштириш учун курашди.

Хизр кезган чўлда эллар ёйилсин.
Юрт биномиз қойим бўлсин, қурилсин:
— дейди. Элнинг чинакам фарзандлари ватан, она юрт, халқнинг ор-номусини ҳар нарсадан юқори қўядилар, бу йўлда азиз жонларини қурбон қилишга ҳам тайёр турадилар.

Йигит ўлар эли учун,
Жонин берар ори учун,
Эр йигитга эл-юрт учун
Номус билан ор керакдир.

Шоир туркман йигитларига ватани, эл-юртидан айрилиб, бошқа ерга маскан тутувчи бўлма, деб насиҳат қилади.

Махтумқули душмандан устун чиқмоқ учун ҳунарманд, ҳар ишга моҳир, мард, ботир бўлишга чақиради. Номардларни, ишёқмасларни эл ўртасида масхаралаб, уларнинг ярамас сифатларини ҳажв остига олади. Халқнинг жонини ҳам аямайдиган, эл бахти, юрт саодатини ўз бахтидан баланд қўядиган одамларни куйлаш шоир шеъриятида катта ўрин тутади. Шоир ўзининг бу туркумдаги шеърларида бутун башарият учун зарур бўлган инсоний фазилатлар ҳақида сўз юритади. «Керакдир» шеъри бунга мисол бўла олади.

Мард улдирки, бўлсин кўнгли раҳмли,
Кўкраги кенг бўлсин, ўзи фаҳмли,
Кенг ерда қарғадай бўлсин ваҳмли,
Ўрнида ҳунари, иши керакдир.

Шоир васф этган энг гўзал фазилатлардан бири одамгарчиликдир. Одамларнинг энг яхши фазилатлар эгаси, меҳнаткаш бўлишларини, катталарнинг ҳурматини бажо келтириб уларга иззат-икром кўрсатишини, бир сўзли, мард бўлишларини юракдан истайди. Буюк шоир юксак инсоний фазилатларга ғийбатчилик, ноаҳиллик, ишёқмаслик сингари иллатларни қарама-қарши қўяди. У айниқса ғийбатчиликни қаттиқ қоралайди, бу иллат одамни инсон қаторидан чиқаришини, шу боис ундан фориғ бўлиш, бу кўчага кирмаслигини уқтиради:

Рўзимаҳшар шиква этар тилингдан,
Расволигинг будир сенинг, ғийбатчи,
Умринг елга берма, озма йўлингдан,
Оғритмағил элу куннинг, ғийбатчи,

дейиш билан бундай одамларни тўғри йўлга солмоқчи, қайтадан тарбияламоқчи бўлади. Чунки шоир эътиқодича, ғийбатчилик энг ёмон хусусият бўлиб, бундай гуноҳ бу дунёда ҳам, у дунёда ҳам кечирилмайди:

Булутдек гуркираб, чақмоқдай гурлар,
Гоҳо муздан тахтлар, оташдан уйлар,
Хачирдек чиёнлар, фил каби мўйлар,
Бадaнингдан сўрар қонинг, ғийбатчи.
Ҳолинг кўриб раҳм қилиб йиғларлар,
Сени сижжин деган жойда боғларлар,
Тилинг тутиб, темир билан доғларлар,
Қора бўлар шул кун юзинг, ғийбатчи.

Ғийбатчилик туфайли дўст дўстидан, ёр ўз севгилисидан айрилади:

Ёмон сўз айирар яхши дўстингдан,
Гуноҳинг зил юки босар устингдан,
Жаҳаннам ичида — тому остингдан,
Фалакларга чиқар унинг, ғийбатчи.

Ғийбатчи халқ назаридан қолиши, хор-зор бўлишини таъкидлаб, шундай ёзади:

Махтумқули айтар, элнинг кўзидан,
Тушиб, хор-зор бўлсанг, кўргин ўзингдан,
Тилингни тиймасанг ҳаром сўзингдан,
Тамом барбод бўлар дининг, ғийбатчи.

Шоир «Келгай» шеърида одамлар бирбирлари билан чиқиша олмаса, халқнинг бошига битган бало, халқнинг шўри деган ғояни илгари суради:

Мусулмонлар қилич урса бир-бирга,
Давлат кетиб динлар нуқсонга келгай,
Зулм айлаб бир-бирин олса асирга,
Фалак бу фикрдан пушмонга келгай.
Бир-бирини чопмоқ эмас эрликдан,
Бу иш шайтондир, балки кўрликдан,
Оғзолалик айирар элни бирликдан,
Мунда давлат кетиб, душманга келгай.

Махтумқули қатор шеърларида туркман халқининг энг яхши удумлари тўғрисида фикр юритади, дўстлик, меҳмондўстлик, аҳиллик, тўғрилик сингари фазилатлар инсон зотини безовчи гўзал хислатлар эканлигини куйлайди. Масалан, меҳмондўстликни туркман халқига хос энг яхши хусусиятлардан, умуман, одамгарчиликнинг етакчи белгиларидан бири деб билади. Шоир «Меҳмон йўлиқса» шеърида:

Мард кутар меҳмонни ёруғ юз билан,
Номард ўзин гизлар меҳмон йўлиқса —

дейиш билан меҳмон қандай одам бўлишидан қатъий назар, унга иззат-икром кўрсатиш, ёруғ юз, ширин сўз билан қарши олиш лозимлигини уқтиради. Шоир ўзининг кўпгина шеърларида ҳам меҳмоннавозлик халқнинг энг яхши удумларидан бири эканлигини айтади. «Яхшидур», «Йигитда» ва шу сингари қатор панд-насиҳат шеърларида меҳмондўстлик тўғрисида қимматли маслаҳатлар беради.

Шоир яхши удумлар, олижаноб хислатларни қанчалик севиниб, юракдан куйлаган бўлса, порахўрлар, халқни алдаш ҳисобига кун кўрувчилар, ҳийлагар, маккор одамларни шунчалик нафратланиб тасвирлайди. У «Қоча бошлади», «Бошлади», «Юз бўлар», «Ўтиб борадир» сингари қўшиқларида таркидунёчилик ғояларига қарши чиқади. «Молига тенгмас» шеърида:

Махтумқули бу дунёнинг ишрати,
Емак, ичмак, минмак, қучмоқ, суҳбати,
Бир нечалар мудом қилар тоати,
Нечанинг сажда манглайнга тенгмас,—

деб инсон бу дунёда ҳузур-ҳаловат кўрмоғи лозим дейди. Бундан ойдай равшан бўладики, шоир шеърларида ҳаётсеварлик, инсонга меҳр-муҳаббат етакчи ўрин тутади. Чинакам инсоний туйғуларни васф этиш орқали одамларни умидли ва ҳаётсевар бўлишга чақиради.

Махтумқули ҳам отаси Озодий сингари инсон, хоҳ бой бўлсин, хоҳ хон бўлсин, асло такаббур бўлмаслиги, одамлар билан аҳилчиликда яшаб, халқнинг ҳолидан хабардор бўлиши, истак-орзуларига қулоқ солиши лозим деб қарайди. Бу фикр шоирнинг кўпгина шеърларида, айниқса, «Кетувчи бўлма» радифли асарида яхши ифодаланган:

Топсангда дунёда мулки Искандар,
Қорунининг моли ҳам бўлса муяссар,
Охири бўларсан ерга баробар,
Кўнглингда ман-манлик сотувчи бўлма.

У инсон жамиятда тенг, эркин яшамоқлиги лозим дейди, буни кўпгина шеърларида эҳтирос билан тараннум этади.

Хуллас, Махтумқулининг ахлоқ-одоб, таълим-тарбияга доир асарлари бизнинг кунларимизда ҳам ўз аҳамиятини заррача йўқотмаган. Ёшларимизнинг энг яхши фазилатлар эгаси, комил инсон бўлиб етишишларида ҳамон ҳаёт дарслиги, ибрат намунаси бўлиб хизмат қилмоқда. Буюк туркман шоири Махтумқули асарларининг умрбоқийлиги ҳам шундадир.

Раҳматилла ИНОҒОМОВ,
филология фанлари номзоди, доцент,

Малика ИНОҒОМОВА,
Тошкентдаги Обид Содиқов номидаги 249-мактабнинг олий тоифали ўқитувчиси.

Тошкент шаҳридаги 127-мактабнинг олий тоифали география фани муаллимаси Раъно Ҳожихонованинг ташаббуси билан бундан тўрт йил муқаддам, илм масканида тарих ва ўлкашунослик музейи ташкил этилганди. Айни кунда бу музей ўғил-қизларни атроф-муҳитга, тарихимизга, анъаналаримизга, она-юртга муҳаббат руҳида тарбиялашда муҳим аҳамият касб этаяпти.

Суратда: муаллима Р. Ҳожихонова ўқувчиларга асримиз бошларида ўзбек ҳунармандлари томонидан яратилган қумғон тарихини сўзлаб бераётир.

Ҳаким СОЛИҲОВ олган сурат.

Мактаблар ҳаётидан

КАМОЛОТ ПИЛЛАПОЯСИ

Мактаб партасида ўргатилган билим инсон камолоти пиллапоясидир. Зукколигимиз, теран мулоҳазамиз, саъй-ҳаракатларимизнинг барчаси мактабда олган илмимиз асосидир.

Республикамиз мустақиллик йўлидан дадил одимламоқда. Унинг келажаги билимдон, тадбиркорлик билан иш юритувчи ёш авлодга боғлиқ. Ана шундай кишиларни тарбиялаб ҳаётга учирма қилиш биз педагогларнинг зиммамизда. Кимлар ҳақиқий тарбиячи бўла олади? Энг муҳими, кимларни тарбиялашимиз керак? Тарбиянинг мақсад ва мазмуни нималарга боғлиқ, сингари муаммолар форишлик муаллимларни ҳам ўйлатмоқда.

Бизнинг Беруний номидаги мактабимизда меҳнат аҳлининг 500 нафар ўғил-қизи сабоқ олаётир. Ўқувчиларни 60 кишилик ўқитувчилар жамоаси фан сирларидан огоҳ этяпти. Улар сафида бир нафар олий тоифали, ўн етти нафар биринчи тоифали, ўн тўрт нафар катта ўқитувчи, услубшунос ўқитувчи бор. Бу ўқитувчиларнинг иш тажрибаси вилоят ва туман миқёсида оммалаштирилган.

Мактабнинг ташкил этилганига ярим аср бўлди. Ўтган йиллар мобайнида бу ерда таълим-тарбия ишлари сезиларли равишда юксалди. Бир пайтлари мўъжазгина бўлган илм масканида ҳозирги кунда 28 синфхона, 16 фан кабинети, 2 та лингафон хонаси, 3 та лаборатория, «Тошкент» типидаги ЭҲМ, ўқув-меҳнат устахонаси, 120 ўринли ошхона ҳамда каттагина спорт зали мавжуд.

Ўқувчиларнинг билимга чанқоқлиги, қизиқувчанлиги ва билимдонлиги кун сайин ошиб бораётир. Мактаб халқ таълимининг барча кўрсаткичлари бўйича туман, вилоят ва республикада шарафли ўринларни эгаллаб турибди. Ўқувчиларнинг беллашув майдони саналган фан олимпиадаларида Т. Зарипов, А. Ҳожиев, К. Қаршиев, Н. Толипова, Д. Кенжаева ва бошқа ўқувчилар фаол қатнашмоқдалар. М. Усмонов эса 1991 йили химия-математика фани бўйича ўтказилган республика олимпиадаси ғолиби бўлди.

Ўрни келганда айтиб ўтиш жоиз, ўтган йили мактабимизни тугаллаган ўн тўққиз ўқувчи олий ва ўрта махсус билим юртларига, тўрт нафари лицейга ўқишга қабул қилинди. Уч ўқувчимизни эса Туркияга ўқишга жўнатдик.

Хуллас, келгусимиз ворси бўлмиш фарзандларимизни баркамол инсон қилиб тарбиялаш йўлида педагогик жамоамиз астойдил ҳаракат қилаётир.

О. САИДОВ,
Химия фани ўқитувчиси.

ЎЗБЕКИСТОНДА ПЕДАГОГИКА ИЛМИНИНГ ИСТИҚБОЛИ

Бугун таълим ва тарбия соҳаси билан у ёки бу даражада боғлиқ кишиларнинг деярли барчаси педагогика илмидаги чуқур инқирозни тасаввур этмаслиги мумкин эмас. Узоқ йиллар барча соҳаларда бўлгани каби фанда, хусусан, педагогика фанида ҳам маъмурий—буйруқбозлик тизими ва кераксиз сиёсийлаштириш услуби бениҳоя салбий из қолдирди.

Инқироз ҳар қандай соҳада ҳам, ҳар қандай фанда ҳам, шубҳасиз, зарарли. Аммо тарбия ва тиббиёт соҳасидаги инқироз ва нотўғри йўлдан боришнинг оқибатлари жамият учун, айниқса, ҳалокатлидир. Бу ҳақиқатни инсоният англаб етганига неча минг йиллар бўлган. Неча асрларки, кишилик жамияти инсоннинг ақлий ва маънавий камолоти учун тинимсиз қайғуриб келади, аммо бу қайғуриш билан боғлиқ саъй-ҳаракатлар гоҳ расо, гоҳ норасо йўлдан кетиб, жамият тараққиётининг баъзан мислсиз юксалишига, баъзан эса чуқур маънавий бўҳронларга юз тутишига олиб келганлигига қўҳна ва холис тарих гувоҳ. Ақлий ва маънавий камолотсиз жамият ривожи ҳақида гапириб бўлмайди. Мустақил Ўзбекистонимиз раҳбарияти бу қоидага изчил амал қилмоқда. Юртбошимиз И. Каримов кўплаб нутқларида сермазмун рисолаларида, халқ вакиллари билан қилган кенгашларида, хусусан, Ўзбекистон Олий Кенгашининг XIII сессиясида сўзлаган нутқида фан ва халқ таълимини ривожлантириш давлат сиёсатининг энг устивор йўналишларидан бири эканлигини алоҳида таъкидлади. Бу устивор йўналишни амалга оширишда педагогика фани зиммасига ҳам муҳим вазифалар тушади.

Педагогика илмидаги инқирознинг туб илдизлари, энг аввало, унинг миллий заминдан, кўҳна Шарқнинг минг йиллик теран анъаналаридан узилиб қолганлигида, мутлақо ўзга миллий асосларга таянган ҳолда талқин қилинганлигида, мутлақо бошқа ўлчов билан «тўн бичилган»лигидадир. Аввалги йилларда таълим тизимимиз жаҳон цивилизациясининг илғор ютуқларидан ва халқимизнинг тарихий илдизларидан ажралиб қолган эди. Бу аҳвол тубдан ўзгартирилиши лозим.

Миллий заминдан узилган «муаллақ» педагогика илмининг, «илғор совет педагогикаси»нинг улкан ютуқлари ҳақида лоф уриб юрилган ўша даврларда ҳам анча-мунча мутахассислар бу фандаги сохталик ва инқирозни билар эдилар, аммо бугун барчага маълум сабабларга кўра буни очиқ айтиш, энг ками, урф эмас эди. Республикамиз раҳбариятининг оқилона ҳаракатлари туфайли юзага келган сиёсат барча муаммоларга холис кўз билан қараш имконини туғдирганига анча бўлди. Бундан бир неча йил илгари матбуотда миллий мактаб муаммоларига бағишланган бир қатор мақолалар эълон қилиб, унда миллийликдан йироқ педагогиканинг нафи нечоғлик бўлиши ҳақида фикр баён қилган эдик. Яшовчан ва чинакам самарадор педагогика аввало миллий асосга эга бўлмоғи лозимлигини таъкидлагандик. Икки йиллик мустақиллик шароитида беҳад кўплаб масалалар ўзининг холис ечимини топди, шунинг учун бугун педагогиканинг энг аввало миллий бўлиши кераклигини исботлаб, асослаб ўтиришнинг зарурияти йўқ. Литва ёки Россиядаги педагогик тизим маънавий ва миллий, тарихий ва маданий, ҳудудий ва руҳий жиҳатларига кўра Ўзбекистондагидан фарқли бўлиши зарурлиги бугун аниқ. Бу гап, албатта, педагогика тизимларининг оқилона меъёрлардаги ўзаро таъсирини ҳеч бир инкор этмайди.

Педагогика илмидаги инқирознинг моҳияти нимадан иборат? Бу инқирознинг моҳияти, энг аввало, бу фаннинг ҳаётдан орқада қолганлигида, таълим-тарбиянинг тараққиёт жараёнларини, унинг амалиётидаги муаммоларни олдиндан кўра билмаганлигида, ижрочи эмас, ижодкор шахсни тарбиялаш, тарбия ва таълимда миллий ва умуминсоний қадриятларни уйғунлаштириш, янгича тафаккур тарзини шакллантириш йўлларини аниқ кўрсатиб беришга интилмаганлигидадир. Бир сўз билан айтганда, педагогика илми замондан, мустақил Ўзбекистонимизнинг янгича суръатларидан ортда қолди.

Бугун замон билан ҳамқадам бўлмоқ, янги Конституциямиз, «Таълим ҳақидаги қонуни»миздан келиб чиқадиган таълим-тарбия жараёнларини такомиллаштиришнинг самарали ва оқилона йўлларини белгилашдай муҳим, айни чоғда долзарб вазифаларни ҳал этмоқ учун педагогика фанларига нималар етишмаслигини тайин этмоқ зарур. Халқнинг, энг аввало ёш авлоднинг маданий, маънавий ва ақлий камолотини таъмин этиш, шахснинг энг муҳим қобилиятларини ривожлантириш, ҳар бир ёшда муайян бир нарсага қизиқишни, дунёни тугал кўра билиш малакаларини таркиб топтириш, руҳий фожиаларнинг олдини олиш ва бошқа шу каби таълимий-тарбиявий фаолиятларни аниқ тизимга тушириш учун педагогика илми олдидаги асосий муаммоларни белгилаб олиш мақсадга мувофиқдир.

Мантиқий исботланган, тажрибада синалган мукаммал объектив қонуниятлар ҳақидаги билимларсиз фаннинг ўзи йўқ ва бўлиши ҳам мумкин эмас. Табиийки, уларсиз ҳодисалар ва жараёнларни холис илмий баҳолаш, талқин қилиш, олдиндан кўра билиш, тушунчаларни ўзгартириш ёки қайта қуришнинг ҳам имкони йўқ. Аммо бизнинг педагогика илмимиз, таассуф билан очиқ айтиш мумкинки, ана шу муҳим асоссиз, яъни назарий текширилган, ҳар томонлама асослаб исботланган, аниқ тажрибалар орқали синаб кўрилган қонунларсиз иш кўриб келди. Қонунлар ва уларнинг хусусиятлари муаммоси педагогикада беҳад кучсиз ишланган, бу борада умумий мунозаралардан нари ўтилмаган. Таълим ва тарбиядай фавқулодда муҳим соҳанинг бениҳоя мураккаб ва мунтазам қонуниятлари борлиги табиий, лекин бу қонуниятлар, таъбир жоиз бўлса, пайпаслаб ўрганиб келинганга ўхшайди. Бу қонуниятлар, шубҳасиз, улкан меҳнат ва машаққатлар билан кашф этилмоғи керак, лекин ҳозирча уларни инкишоф этиш ўрнига ё амалий қўллаш ўта мушкул бўлган умумий қоидалар билан чегараланилади, ёки бошқа бир вазият учун мутлақо татбиқ этиб бўлмайдиган жуда тор, хусусий қоидалар «кашф қилинади». Бунинг оқибатида кўҳна Шарқда энг нуфузли ва муқаддас ҳисобланган педагогика илмининг теран ва таранг тилсимлари очилмай қолиб келди.

Таълим ва тарбия жараёнларининг, педагогик ҳаракатнинг мақсадлари, имконлари, мазмуни, шароитлари, воситалари ва натижалари ўртасидаги холис, барқарор алоқаларни билмаганлиги, яъни педагогика қонунларини кашф этмаганлиги учун педагогика фани, табиийки, амалиётга ҳам бундай қонунларни, демакки, жўяли бирон-бир фикрни тавсия этолмайди. Тугал назариясиз самарали амалиётнинг бўлиши мумкин эмаслиги азалий ҳақиқатдир.

Айтилган муаммоларни муайян ўзаро алоқадорликда олиб, фақат турли инсоншунослик илмлари мутахассислари иштирокидаги комплекс тадқиқотлар йўли билан ишлаб чиқиш ва самарали ҳал этиш мумкин.

Маълумки, инсонни турли фанлар — фалсафа, жамиятшунослик, педагогика, психология, физиология, этнография, тилшунослик, адабиётшунослик ва бошқа фанлар ўрганади. Аммо ҳатто нисбатан бир-бирига анчайин яқин фанлар (масалан, педагогика ва психология) ҳам ўз тадқиқотларини бир-биридан ажралган ҳолда олиб боради. Бунинг сабабларидан бири фаннинг жамиятдаги фаол ўрнига етарли баҳо бера олмасликдир. Инсоншунослик фанлари бир-бири билан алоқадорликда иш олиб борса, бугунги мутлақо янги жамият кишиси тарбияси ишига жиддий таъсир кўрсата олади. Шахс тарбияси қонуниятларини фақат файласуфлар, жамиятшунослар, мантиқшунослар, педагоглар, физиолог ва медиклар умумий экспериментал база асосида яхлит тадқиқот олиб боргандагина тугал ўрганиш мумкин.

Ўзбекистонда чинакам педагогик инсоншуносликни яратиш ишига халақит бераётган муаммолар фақат юқорида айтиб ўтилганларгина эмас. Ўз тамойилига кўра ғайриилмий қоида ва қолипларни, қонунларни ортмоқлаб олган педагогика тарихи ҳам қайта кўриб чиқилиши зарур. Таассуфки, педагогика тарихи мутахассислари бу заруриятни ҳали охиригача англаб етганлари йўқ, акс ҳолда, биз уларнинг янгича талқинларни акс эттирувчи, ҳеч бўлмаганда, бир неча илмий ва оммабоп мақолаларини матбуот саҳифаларида ўқиш шарафига муяссар бўлардик. Тўғри, адабиётшунос ва тилшунослар, тарихчиларнинг бу йўналишдаги айрим мақолалари чоп этилмоқда, лекин педагогика тарихи мутахассислари негадир сукут сақламоқдалар.

Бугун тарихий-педагогик манбаларни тўплаш, уларни тегишли илмий ишловдан ўтказиш, ўрганиш методикасини ишлаб чиқиш, тугал тизимга солиш долзарб вазифалардан. Шарқ педагогикаси тарихи бениҳоя бой ва ранг-баранг бўлиб, уни ўрганиш жуда катта куч ва масъулиятни талаб этади. Албатта, бу ишни фақат педагогика тарихи мутахассисларининг ўзлари бажара олмайдилар, тарихчи, тилшунос ва адабиётшуносларнинг ҳам жиддий ёрдами зарур бўлади. Шуни ҳам айтиш керакки, тарихчи, шарқшунос ва филологлар бундай ишни аллақачон бошлаганлар, жуда кўплаб манбалар улар томонидан нашр қилинди ва қилинмоқда, гап бу ишларни бир мақсадли режага туширишда қолган. Бу ишларнинг сўнг мақсади Марказий Осиё халқларидаги тарихий-педагогик жараёнларнинг энг қадимги даврлардан то бизнинг кунларгача бўлган вақтдаги яхлит тавсифини яратишдан иборат бўлмоғи лозим, токи ўқувчи ҳам, ўқитувчи ҳам, тарбиячи ҳам мазкур улкан тарихий даврнинг таълим-тарбия концепцияси ҳақида камида умумий тасаввурга эга бўлсин.

Фақат узоқ ўтмишдаги миллий педагогик тафаккур тарихинигина тадқиқ этиш билан чегараланиб қолмаслик керак. Яқин ўтмишдаги педагогик жараёнлар ҳам янгича, мустақил нигоҳ билан чуқур тадқиқ этилиши зарур. Педагогика тарихи мутахассислари, масалан, мактабларнинг миллий маданиятдан йироқлашуви оқибатида инқирозга юз тутгани ва чинакам миллий мактаб яратиш муаммоларини синчковлик ва холислик билан таҳлил ва тадқиқ этмоқлари лозим. Нафақат ҳал қилиниши мумкин бўлган қандай янги муаммолар мавжудлигини аниқлаш (бу педагогика назариясининг вазифаси), балки нима учун ҳозирга қадар педагогика илмининг кўплаб анъанавий муаммолари ҳал қилинмаганлиги, нима учун педагогика назарияси узоқ йиллар педагогика амалиётини «оч қолдиргани»ни ҳам тушуниш ва тушунтириш (бу педагогика тарихининг вазифаси) кечиктириб бўлмайдиган масаладир.

Бизда узоқ вақт бошқа миллий педагогикалар тарихини ўрганиш урф бўлди, ўзимизнинг педагогикамиз тарихига эса етарли эътибор қилинмади, рус А. Макаренко, чех Я. Коменский ва бошқалар ижоди ўзбек педагогикаси тарихи учун байроқ бўлди. Энди ўнгланиш бошланмоқда. Аммо, таъкидлаш жоизки, биз, масалан, XIX аср рус ёки араб педагогикаси тарихини ўрганишни дарҳол тўхтатиш керак демоқчи эмасмиз. Фақат унутмаслигимиз шартки, чуқур инқироздан чиқмоқ учун педагогикамиз тарихидаги ҳозиргача сунъий равишда юзага келтирилган «бўш катаклар»ни тўлдирмоқ лозим, тарихий — педагогик билимларни биринчи навбатда она тарихимиздан олмоғимиз ҳам қарз, ҳам фарздир.

Бусиз педагогика илмининг самарадорлиги, миллий моҳияти мазмуни ҳақида гапириб бўлмайди.

Педагогика илмининг ибтидоси ўқитувчининг амалий тажрибасига бориб тақалади. Фан ва илғор тажриба бирбири билан узвий боғлиқ. Бугун республикамизда илғор ва ижодкор ўқитувчиларни излаб топиш ва рағбатлантириш бўйича кўп ва хўб ишлар қилинмоқда, биргина ўқитувчиларнинг республика кўрик-танловлари ўтказилаётганлигини олиб кўринг. Булар асосида бир қатор ўқитувчиларнинг тажрибалари умумлаштирилмоқда ва оммалаштирилмоқда. Лекин ҳар қандай илғор тажриба бевосита фаннинг ўрнини боса олмайди. Бундай тажрибалар илмий асосда ўрганилиб, чуқур тадқиқ этилиб, қонуниятлар шаклини олгандагина фан деб аталмиш олий ва оддий ҳақиқатлар юзага келади. Кўплаб педагогик рисолаларда умумий гаплар, иқтидорли ўқитувчиларнинг ижодий тажрибаларини қайд этиш билан чекланиб қолиш устунлик қилади, назарий умумлашмалар, қонуниятлар билан алоқадор фикрлар йўқ ҳисоби. Педагогика илмига бундай ўта жўн ёндашиш, табиийки, зарарлидир. Педагогика назариясини чинакам маънода яратмасдан, уни амалиёт билан боғламасдан туриб, том маънодаги миллий мактаб муаммоларини ҳал этиш амри маҳол. Миллий мактаб эса мустақил Ўзбекистонимизнинг устивор истиқболини таъмин этувчи муҳим омиллардан бири эканлигини исботлаб ўтиришнинг бугун мутлақо ҳожати йўқ.

Педагогика илмининг ривожига тўсиқ бўлган омиллардан яна бири бу фаннинг кераксиз сиёсийлаштирилиши натижасида келиб чиққан чет эл педагогикасига нотўғри муносабатдан иборат. Мустақиллигимиз муносабати билан бугун чет эл педагогикасининг илғор ютуқларидан баҳраманд бўлиш имконлари очилди. Бошқа илғор давлатларнинг миллий таълим тизимидаги энг мақбул йўналишлардан ижодий фойдаланган ҳолда ҳозир республикамизда олий таълимнинг икки босқичли тизими (бакалавр ва магистр)га ўтилмоқда. Педагогика фани бу билан боғлиқ муаммоларни ҳам тадқиқ этишга жадал киришмоғи керак.

Педагогика илмининг инқироздан чиқиши учун муҳим муаммолардан бири педагогик кадрларни сифатли тайёрлаш масаласидир. Аввало айтиш керакки, кейинги ўн йилликларда Ўзбекистонда на педагогика олий ўқув юртларида, на университетларда «Педагогика» ихтисослиги бўйича кадрлар тайёрланмади. Бу, албатта, педагогик тадқиқотларнинг сифати ва самарадорлигига таъсир этмай қолмади, бевосита педагогикадан мутахассис бўлмаган кишилар педагогика муаммолари билан шуғулланиб келдилар. Фақат эндигина Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институтида «Педагогика» ихтисослиги учун ўқув режаси тузилиб, шундай мутахассисларни тайёрлаш бошланди. Докторантура ва аспирантура орқали юқори малакали илмий-педагогик кадрлар тайёрлашга янгича муносабат шаклланмоқда. Институтимиз қошида иш олиб бораётган педагогика бўйича докторлик диссертацияларининг ҳимоясини ўтказувчи ихтисослаштирилган кенгашдан умидимиз катта. Бу кенгашнинг талабчан ва таниқли олимлардан иборат аъзолари бугунги замон талабларига жавоб бера оладиган чуқур назарий илмий-педагогик тадқиқотларнинг яратилишига кўмак беради. Институтимизда «Миллий мактаб» лабораторияси ишлаб турибди. Дангал айтиш мумкинки, институтимиз жуда катта илмий потенциалга эга. Бугун иқтисодий аҳвол барчамизга маълум, аммо педагогик тадқиқотларни жадал ривожлантириш долзарб вазифалардан бири. Шунинг учун бизнинг институтимиз қошида мавжуд кучларнинг ишини мувофиқлаштириш ва ягона мақсадга йўналтириш учун педагогик тадқиқотлар марказини ташкил этиш маъқул кўринади. Бу албатта, қўшимча катта маблағ талаб этмайди, лекин бу йўналишдаги тадқиқотларни яратиш ва илмий асосда бошқариш имкониятини беради.

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, «Таълим ҳақидаги қонун», Президентимизнинг бир қатор фармонлари давлатимизнинг илмий салоҳияти, ақлий заҳираларини сақлаш ва бойитиш, олим меҳнатини рағбатлантириш ҳамда ижтимоий ҳимоялаш учун ишончли ҳуқуқий асослардир. Очиқ айтиш зарурки, бугунги қийинчиликларга қарамасдан, Ўзбекистонимизнинг шижоатли раҳбарияти энг муҳим муаммолар бўйича олиб борилаётган назарий ва амалий тадқиқотлар дастурларини ҳар томонлама қўллаб-қувватламоқда. Бу дастурларнинг ишланишида бизнинг институтимиз профессор-ўқитувчилари ҳам фаол иштирок этмоқдалар. Олий мактаб ўқитувчиларининг моддий аҳволини яхшилаш, Ўзбекистонимиз илмий салоҳиятини юксалтиришнинг асосий манбаларидан бири бўлмиш талабаларга изчил ғамхўрлик қилиш бўйича юртбошимиз кўплаб фармонларга имзо чекдилар.

Бундай ғамхўрликларга жавобан биз институтдаги ўқув ва илмий фаолиятни янада такомиллаштиришни, педагог, психолог, услубиётчи ва бошқа мутахассисларнинг ҳамкорликдаги иши орқали миллий педагогика, миллий мактаб, таълимнинг давлат андозаси (стандарти) каби муаммоларни ҳал этишда фаол иштирок этишни ўзимизнинг бурчимиз деб биламиз.

Ўзбекистон Республикасининг «Таълим ҳақидаги қонун»идаги «Таълимнинг давлат стандартлари (андозалари)» деб номланган 6-модда узлуксиз таълим концепциясини ўртага қўйди. Бу концепция таълимнинг барча бўғинларини тубдан қайта қуриш, бу бўғинларни ягона узлуксиз таълим тизими сифатида интеграциялашни кўзда тутувчи ғоя ва қоидалар тизими шаклида идрок этилади.

Бундай назарий концепцияни ишлаб чиқиш энг долзарб вазифадир. Бу вазифа биринчи навбатда амалга оширилмоғи лозим.

Педагогика илми ва таълим тизимини ривожлантириш концепциясининг тахминий таркиби унда қуйидаги асосий масалаларни акс эттириш заруриятидан келиб чиқиб тайин этилиши керак:

— Ўзбекистоннинг ўз тараққиёт йўли шароитида таълим тизими ва педагогика фанига қўйиладиган ижтимоий-иқтисодий талаблар;

— узлуксиз таълим ягона тизимининг яхлитлик, ворисийлик ва илмий тахминлаш нуқтаи назарларидан тавсифи;

— давлат ва давлат тасарруфидан ташқаридаги таълим турли тизимчаларининг ягона узлуксиз таълим тизимидаги роли ва ўрни;

— таълимнинг турли босқичларидаги ўқув-тарбиявий фаолиятнинг бош унсурларига алоқадор бўлган концептуал қоидалар: таълимнинг мақсадлари, мазмуни, турли ёш тоифаларидаги ўқувчиларни ўқитиш, тарбиялаш ва камол топтиришнинг усул ва шакллари; таълим муассасаларининг моддий-техник жиҳозланиши;

— таълимни бошқариш, уни демократлаштиришнинг йўллари;

— ягона узлуксиз таълим тизимининг мутахассис ходимлар билан таъминланиши;

— мамлакатда ягона узлуксиз таълим тизимини яратиш шароитида педагогика фанини ривожлантиришнинг назарий концепцияси;

— илмий педагогик муассасалар тузилишини қайта қуриш, педагогика фанини бошқаришнинг тамойилларини ишлаб чиқиш, педагогика илмининг амалиётга таъсирини кучайтириш;

— концепцияни амалга оширишнинг асосий босқичлари, умумдавлат мақсадли «Таълим» комплекс дастурини яратишнинг назарий-методологик ва ташкилий — бошқарув шарт-шароитлари.

Таълим тизимига қўйиладиган ижтимоий-иқтисодий талабларни асосли равишда белгилаб олмоқ учун, бизнингча, қуйидаги ишларни бажариш лозим:

— таълимнинг барча бўғинлари фаолияти натижаларининг жамиятнинг тинимсиз мураккаблашиб ва ўзгариб бораётган ижтимоий-иқтисодий эҳтиёжларидан орқада қолишига олиб келаётган диалектик зиддиятлар ва асосий камчиликларни тадқиқ этиш;

— Ўзбекистоннинг ўз тараққиёт йўли шароитида турли типдаги таълим муассасаларининг битирувчилари шахсига қўйиладиган ижтимоий талабларни аниқлаш ва илмий асослаш;

— асосий ва қўшимча таълимнинг илғор вазифаларини амалга оширишнинг аниқ имкониятларини тадқиқ этиш ва асослаш; таълим соҳасида пишиб етилган ижтимоий эҳтиёжларни ҳисобга олган ҳолда қарорлар қабул қилишнинг моҳияти ва механизмларини очиб бериш.

Айни пайтда таълимнинг ягона тизими давлат ва давлат тасарруфидан ташқаридаги таълим муассасалари комплексидан иборатлигини, бундай комплекс таълим бўғинларининг бирлиги ва ворисийлигини таъмин этиш баробарида умумтаълим, политехник ва касб тайёргарлигидан иборат вазифаларни мувофиқлашган ҳолда бажаришини очиб бермоқ мақсадга мувофиқ.

Ана шу маънода таълимнинг давлат андозасини ишлаб чиқиш алоҳида аҳамият касб этади. Республикамиз ҳукумати бундай андозани ишлаб чиқишга жиддий эътибор бермоқда. Республикамиз Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида мазкур вазифани бажариш учун етакчи мутахассислардан иборат махсус давлат комиссияси тузилган.

Таълимнинг давлат андозаси таълим соҳасида давлатнинг ўз фуқаролари олдидаги ва фуқароларнинг давлат олдидаги мажбуриятларини акс эттирувчи асосий ҳужжат бўлади. Бу ҳужжатга кўра давлат ўз фуқароларидан андозада кўрсатилган маълумотлилик даражасига эришишни талаб этади ва ўз навбатида бу даражага эришиш учун зарурий таълимий шароитларни яратиб беришни кафолатлайди. Шу тариқа юзага келтириладиган мажбуриятлар мутаносиблиги талаб ва имконият алоқасининг ҳаракатлантирувчи кучига айланади. Бундай мутаносиблик ҳар қандай сиёсатнинг, шу жумладан, таълим соҳасидаги сиёсатнинг ҳам самарадорлиги учун муҳим шартдир.

Таълим андозаси қуйидагиларни ўз ичига олади:

— таълимнинг ҳар бир босқичида тегишли ҳажмда берилиши лозим бўлган билим мазмунининг тавсифи;

— ўқувчиларнинг мазкур билим ҳажми доирасида минимал зарурий тайёргарлигига қўйиладиган талаблар;

— ўқувчилар ўқув юкламасининг энг юқори ҳажми.

Таълимнинг давлат андозаларини ишлаб чиқишда жаҳон таълим амалиёти мезонлари билан ўзбек халқининг минг йиллик маданий — илмий анъаналарини уйғунлаштирмоқ ҳам зарурий шартлардан биридир.

Албатта, таълимнинг ягона давлат андозалари лицей, гимназия каби турли хил мактаб типлари мавжуд бўлишини мутлақо инкор этмайди.

Таълимнинг давлат андозалари тўлақонли таълим ҳажми ва даражаларини қайд этади, улар, табиийки, дастур ва дарсликлар яратиш учун асос бўлади. Дастур ва дарсликлар андозалардан кенгроқ, чуқурроқ бўлиши мумкин, аммо улар андозаларда кўрсатилган даражани таъмин этмоғи шарт. Бу билан таълимнинг ҳар бир босқичидаги сифати кафолатланади, шунда таълимнинг ҳар бир босқичи ўзидан олдинги босқичга бемалол суяниш, асосланиши мумкин бўлади.

Табиийки, педагогика илми ҳам таълимнинг давлат андозалари концепцияси йўналишлари ва йўлларини тадқиқ этишга жиддий киришмоғи керак.

Биз ушбу мақолада мустақил Ўзбекистондаги педагогика илмини ривожлантиришнинг барча муаммоларини тўла қамраб олдик, деган фикрдан мутлақо йироқмиз. Албатта, бу муаммолар жуда кенг ва мураккаб. Айни пайтда педагогика илмидаги инқирозни таҳлил этишдан мурод бу соҳа мутахассисларига таъна ёки маломат қилиш ҳам эмас. Ўзбекистонимизнинг муборак мустақиллиги шарофати билан ҳеч бир истисносиз барча соҳалардаги нотугаллигу мушкулотлар ўнгланиш томон юз бурмоқда. Шу жумладан, педагогика илмимиз ҳам ўнгланиш ибтидосида турибди.

Комил ЮСУПОВ,
Низомий номидаги ТошДПИ ректори, профессор.

• *Халқ таълими бўлимларида*

ЯНГИЛИК ЎЗИ БИР ДАРС

Мамлакатимизда бозор иқтисодиёти амал қилаётган ҳозирги шароитда ёш авлодга таълим-тарбия бериш ишини оқилона ташкил этиш асосий узлуксиз устивор вазифалардан биридир. Чунки келажаги буюк Ўзбекистоннинг бугуни ва эртаси ҳар томонлама баркамол, билимли, ишбилармон кадрларга боғлиқдир. Буни чуқур англаб етган пайариқлик маорифчилар туман таълим тизимида туб ислоҳотларни амалга оширишга, ўғил-қизларга таълим-тарбия беришни «Таълим тўғрисида»ги Қонун талаблари даражасида ташкиллаштиришга асосий эътиборни қаратмоқдалар.

Бугунги кунда тумандаги 30 та ўрта, 11 та тўққиз йиллик мактабларда 18 мингдан зиёд ўғил-қиз таълим олмоқда. Уларга 2 мингдан ортиқ ўқитувчи сабоқ бераётир. Кейинги йилларда туман ҳокимияти билим масканларининг моддий-ўқув базасини мустаҳкамлашга, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари асосида халқ таълими ходимларини ижтимоий муҳофаза қилишга, ёш авлод таълим олиши учун шарт-шароитларни вужудга келтиришга алоҳида ғамхўрлик қилаётир. Эндиликда 10 та мактаб замонавий янги биноларга эга бўлганлиги, шу йилнинг ўзидаёқ 12 та фан кабинети техника воситалари билан мукаммал жиҳозланиб, ҳозир туман мактабларида бундай кабинетлар 134 тага етказилганлиги, ўқувчиларнинг касб таълими олиши учун 12 та темирчилик, 14 та тикувчилик, 2 та аралаш устахоналари вужудга келтирилганлиги мактабга катта эътиборнинг айрим далилларидир.

— Энг муҳими таълимга муносабат ўзгариб бормоқда. Бу ўғил-қизларнинг билим олиши ва камол топишига шарт-шароитлар яратишдагина эмас, айни пайтда таълим соҳасидаги янгиланишларда ҳам ўз ифодасини топаётир,— дейди туман халқ таълими бўлимининг мудири Хайрулла Ўтаганов.— Ўғил-қизларнинг хилма-хил янги дастурлар асосида ўқитилиши, иқтидорли болаларга эътибор, ихтисослашган синфларнинг ташкил этилиши каби янгиликлар таълим соҳасидаги муҳим ўзгаришлардир.

Таълим жараёндаги янгиликлардан бири ўқувчи билимини тест усулида синашдир. Бу усул ўқув-тарбия жараёнини пухта ташкил этиш, фан асосларини ўғил-қизларнинг эгаллаб олишларига қулай имконият яратиш, улар билимини тезкор аниқлаш ва зарур хулосалар чиқаришга восита бўлмоқда. Айни пайтда тест синовлари муаллим билими, маҳорати ва салоҳиятига ҳам холис баҳо беришнинг ўзига хос мезони бўлаётир. Шу сабабли тест синовларини мактаблар ўқув жараёнига жорий этиш оммалашиб бормоқда. Унинг дастлабки натижалари ҳам кўзга ташланди деб айтиш мумкин. Бунга фанлар бўйича ўтказилган олимпиадалар якунлари яққол мисол бўла олади. Туман, вилоят олимпиадаларида тест орқали юқори натижаларга эришган ўқувчиларимиздан 7 нафари республика олимпиадасида муваффақиятли иштирок этди. Мактабларнинг 6 нафар ўқувчиси эса тест синовларидан муваффакиятли ўтиб, ҳозир Туркия олий ўқув юртларида таҳсил олмоқда.

Туман мактабларида рўёбга чиқарилаётган янгиликларнинг бош ижрочиси ўқитувчидир. Янги муқобил ўқув режалари, дастурларининг таълим-тарбия жараёнидаги муваффақияти унинг билими, маҳорати, тажрибаси, ижодий изланишига боғлиқдир. Шунинг учун ҳам кейинги йилларда таълим-тарбия масканларида ўқитувчи ижодкорлигини авж олдиришга, уларнинг билим ва маҳоратларини ўстиришга, илғор тажриба ва усуллардан ижодий фойдаланишни оммалаштиришга, айниқса, жиддий эътибор қаратилди. «Ўқитувчининг илғор тажриба майдони», «Ностандарт машғулотлар мактаби», «Очиқ дарслар» сингари амалий педагогик тарғибот шакллари вужудга келди. Булар айни пайтда ҳар бир муаллимни ўз устида тинмай ишлашга, изланишга, янгиликларни яратишга чорламоқда.

— Ижодкор ўқитувчиларимиз сафи тобора кенгайиб бормоқда,— дейди туман халқ таълими бўлими услубиёт хонасининг мудири Қилич Абдуолимов.— 16-мактаб биология ўқитувчиси У. Мислибоев, 1-мактаб тарбиявий ишлар бўйича директор ўринбосари Ш. Отақулов, 6-мактаб рус тили ва адабиёти муаллимлари Г. Баязитова, Л. Меньшикова, информатика ва электрон ҳисоблаш техникаси ўқитувчиси Ж. Норқулов, 21-мактаб она тили ва адабиёт муаллими М. Норқулов каби муаллимларимиз ижодкорлик кўрсатмоқдалар. Улар педагогик фаолиятларида янгича усулларни жорий этибгина қолмай, айни пайтда таълимнинг самарадорлигини оширишга хизмат қиладиган янги-янги дастурий қўлланмалар ҳам яратмоқдалар. Жумладан, Жасур Норқуловнинг «Тенгламаларни «бейсик» усулида ечиш» дастури бўйича яратган китоби чоп этилди. Бу илмий-амалий иш ҳозир туманимиз информатика ва ЭҲМ фани ўқитувчилари учун ўзига хос қўлланма сифатида хизмат қилмоқда.

Муҳиддин Норқуловнинг «Адабиёт дарсларида маҳаллий халқ оғзаки ижодидан фойдаланиш» тажрибаси ҳам диққатга сазовордир. Жумладан, ўқувчилар «Туркистон» жамоа хўжалигининг Баҳрин қишлоғида яшаб ўтган ва яшаётган Ойтўла момо, Норжамол момо, Қаршигул момо, Тошбуви момо, Анорхол момо каби оғзаки ижодкорлардан барча жанр турлари бўйича 180 дан ортиқ ижод намуналарини ёзиб олдилар.

Туманда ижодий изланиш орқали юқори самарадорликка эришаётган педагогик жамоалар ҳам бор. Улардан бири Қ. Кўзиев номидаги 2-мактаб жамоасидир. Бу билим масканида илғор тажриба ва иш усулларини амалга жорий этиш яхши йўлга қўйилган. Уларнинг натижалари олимпиадалар, кўрик-танлов якунларида ҳам яққол кўзга ташланмоқда. Жумладан, бу мактаб вакиллари туман, вилоят олимпиадаларида, «Санъат ғунчаси», «Яшил чироқ» каби кўрик-танловларда мунтазам равишда 1—2-ўринларни эгаллаб келмоқдалар.

— Камчилик ва муаммоларимиз ҳам талайгина,— дейди Ҳайрулла Ўтаганов.— Бироқ таълим тизимимиздаги ўқитувчи ва тарбиячиларнинг ижодий изланишлари, туман ҳокимиятининг доимий ғамхўрлиги ва муаммоларни бартараф этишда асосий таянчдир. Шунинг учун ишонч билан айтиш мумкинки, туб ислоҳотлар орқали таълим-тарбияда юксак самарадорликка эришиш фаолиятимизнинг бош мақсади бўлиб қолаверади.

Ҳа, янгиланишда илк довон ошган пайариқлик маорифчилар чўққиларни кўзлаб дадил интилмоқдалар.

О. ХУДОЙБЕРДИЕВ,
М. РАҲМОНОВ.

Суратда: Пайариқ туман халқ таълими бўлими услубиёт хонаси мудири Қ. Абдуалимов ижодкор услубчилар билан суҳбатлашаётган пайт ва Қ. Кўзиев номидаги 2-мактаб немис тили ўқитувчиси Ойбек Лапасов ўқувчилар билан ўтказаётган дарс машғулоти тасвирга олинган.

• *Ҳамкасблар ижодидан*

НАВОИЙ БОҒИНИ КЕЗГАНДА

Юзларимни сийпалади, сабо елди,
Файзи саҳар ғойибдан бир нидо келди.
Бобонгни сен тезроқ бориб кўргин, деди,
Унинг билан ширин суҳбат қургин, деди.
Боғингизни тонгда туриб танҳо кездим.
Кўнглим хуш, ўзимни хўп енгил сездим.

Дилимга жо, ул муқаддас сўзларингиз,
Жоним бобо қабул бўлсин зиёратим.
Туркингизман, иншоолло, Ҳикмат отим
Истиқлолдан ғунча очди саодатим.

Озодликни ғанимларим тан олган йўқ
Ул нокаслар ҳали буткул йўқолган йўқ.
Қабиҳ ишга қўл уришга доим тайёр
Заҳар бермай жонинг олар малъунлар бор.

Букриларни табиб эмас тўзатар гўр,
Элу юртдан қарғиш олсанг, пешонанг шўр.
Азалдан ҳам енгиб келган зулматни нур
Озод бўлди қадим ўлкам, кўнгиллар ҳур.

Ҳикмат бахши МУСУРМОНОВ,
Нуробод туманидаги 56-ўрта мактаб муаллими.

ҚУТЛАЙМИЗ!

Ҳурматли дадажонимиз Эсонбой ЎРИНОВ!

Биз Сизни таваллуд топган кунингизнинг 50 йиллиги билан чин юрагимиздан муборакбод этамиз. Ёшларга санъат ва маънавият сабоқларини беришдан асло чарчаманг. Бахтимизга ҳамиша омон бўлинг!

Эҳтиром билан турмуш ўртоғингиз Санталат ва фарзандларингиз — Гулшаҳноз, Улуғбек, Музаффар.

Қадрли отажонимиз Яраш МУСУРМОНОВ!

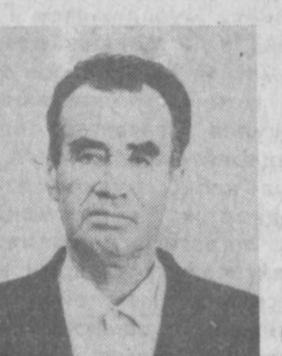

Сиз умрингизнинг 44 йилини Ургут туманидаги 71-мактаб ўқувчиларини эзгулик сари етаклашга сарфладингиз. Биз — жигарбандларингизни ҳам элдан кам қилмай вояга етказдингиз. Ҳозирда ҳаммамиз Сизнинг ўгитларингизни суянч деб билиб, турли соҳаларда хизмат қилаяпмиз.

Отажонимиз, бугун 60 ёшга тўлиб, невараю эвараларингиз қуршовида шодланиб турган онларингизда Сизни муборакбод этамиз. Доимо бахтимизга соғ-омон бўлинг.

Фарзандларингиз Саттор, Аҳрор, Алишер, Акмал, Акбар, Маҳмуд, Аброр.

Қадрля Шукуржон УСМОНОВ!

Педагогика соҳасида қирқ беш йил узлуксиз самарали меҳнат қилишнинг ўзи бўлмайди. Бу орада не-не машаққат билан қанчадан-қанча шогирдлар етиштирдингиз ва ўзингиз педагогика илмининг ҳақиқий билимдонига айландингиз.

Бугун биз Сизни қутлуғ 75 ёшингиз билан самимий табриклаймиз ва Сизга узоқ-умр, тинчлик-омонлик тилаймиз. Ҳамиша соғ-саломат бўлинг!

Ҳурмат билан
фарзандларингиз номидан Раъно Усмонова ва А. Авлоний номидаги халқ таълими ходимлари малакасини ошириш Марказий институти жамоаси.

Тарбиячи ўз тарбияланувчиларини қандай кўришни истаса, аввало, унинг ўзи ўшандай бўлмоғи лозим. Бугунги кунда 60 ёшини нишонлаётган отамиз Қилич Мўминовни Самарқанд вилояти Нарпай тумани «Оқ олтин» жамоа хўжалигидагилар имон-эътиқодли инсон, виждонли тарбиячи деб ҳурмат қилишади. Чунки шу хўжаликда жойлашган 9-мактабда қарийб 40 йилдан бери физика-математика ва астрономия фанидан дарс бериб, оилада ўн фарзандни ахлоқли қилиб тарбиялай ҳам билдилар. Биз меҳрибон отамиз Қилич Мўминовни муборак ёшлари билан табриклар эканмиз, уларга бардам-бақувватлик ва саломатлик тилаймиз.

Рафиқангиз ва фарзандларингиз номидан Комилжон.

Ўсмир ва қонун

БОЛА БОШИДАН...

Ҳуқуқий давлат қуришимиз учун фуқароларга шу соҳада билим бериш бугунги куннинг биринчи даражали вазифаларидандир. Шу муносабат билан мухбиримиз Шайҳонтоҳур туман ички ишлар бўлимида бўлиб, вояга етмаган болалар содир этаётган жиноятларнинг олдини олиш борасида амалга оширилаётган тадбирлар ҳақида ёшлар билан шуғулланувчи инспекция бошлиғи, милиция майори Тожибой Тешабоев билан суҳбатлашди.

— Тожибой Турғунбоевич, ёшларимизнинг одоб-ахлоқли бўлиб камол топишида мактаб, оила ва жамоатчиликнинг роли беқиёс эканлигини назарда тутган ҳолда бу борада қилинаётган ишлар аҳволи, қолаверса, ўсмирларнинг жиноятга қўл уриши сабаблари ҳақида тўхталсангиз.

— Тарихдан шу нарса маълумки, оилалари мустаҳкам мамлакатлар қудратли, бой ва фаровон бўлган. Нега деганда, бола хулқ-атвори етти ёшгача шаклланади. Бу даврда у ота-она назоратида кўпроқ бўлади. Бунда ота-онанинг шахсий ибрати муҳим аҳамиятга эга. Бола меҳрибонликни онадан, қаттиққўлликни отадан олади, дейишади.

Вояга етмаган ёшлар томонидан содир этилаётган жиноятлар сабабларини излайдиган бўлсак, уларни ўсмирнинг оиласидан, у таълим-тарбия олаётган илм даргоҳидан қидириш керак. Юқорида таъкидлаганимиздек, бола етти ёшга тўлгач, мактабда одобнома, она тили ва адабиёт, тарих фанларини ўрганиш баробарида инсонпарварлик, ватанпарварлик, хушахлоқлик каби ҳислатларни янада мукаммаллаштириш имконига эга бўлади. Агар бола оилада рисоладагидек тарбия кўрмаган бўлса, мактабдаги тадбирлар унинг учун бефойда. Жиноятчи ўсмирларнинг аксариятининг ўқиш-ёзиши ўлда-жўлда, мактабдан безган ёшлар. Мактабларда ўқувчилар давомати билан ҳеч ким қизиқмайди. Муаллим «2» баҳо олганлар билан дарсдан кейин ишламайди. Фан тўгараклари номигагина очиб қўйилган, ўқувчилар машғулотларга етарли жалб қилинмайди. Таълим-тарбия масканида содир этилган жиноятларни муаллимлар кўпинча яширадилар.

Ёшларнинг хатти-ҳаракатидан қўни-қўшнилар, маҳалла-кўйдаги кўпни кўрган, тажрибали отахонларимиз бохабар бўлиб турсалар нур устига нур бўларди. Ахир, бир болага етти қўшни ота-она деб бежиз айтилмаган.

Жиноятчиликнинг асосий сабабларидан яна бири, менимча, боланинг оилада ота, мактабда эса эркак ўқитувчилар назоратидан йироқлигидадир. Ўрта мактабларнинг юқори синфларида қаттиққўл, ўз фанининг мутахассиси бўлган эркак ўқитувчиларнинг бўлиши фойдалидир. Биз бу фикримиз билан хотин-қиз муаллималарни камситмоқчи эмасмиз. Отасиз оилада вояга етаётган болаларнинг 50 фоизи жиноят йўлига кирган десам, муболаға бўлмас. Оилада ота-она талабчан, ўз сўзида турадиган бўлиши керак.

Ёшларимиз тарбиясига салбий таъсир қилаётган яна бир сабаб мавжудки, у ҳам бўлса шу кунларда авж олиб кетган видеокўрсатувлардир. Болалар ўта тақлидчан бўладилар. Оилада катталарга, мактабда муаллимларга ўхшашни истайдилар. Лекин видеоларни томоша қилгач, ўша фильм «қаҳрамон»лари бажарган ишларни қилиб кўришга интиладилар. Видеосалонлардан кимдир моддий фойда кўрса, ёшларимиз маънавий зарар кўришади. Менимча, бу муаммони тегишли мутасадди ташкилотлар чуқур ўйлаб кўришса, фойдадан ҳоли бўлмасди.

— Салкам чорак асрлик тажрибангиз мобайнида тарбияси қийин болаларни, яъни ички ишлар бўлими ҳисобида турган ўсмирларни тўғри йўлга солишда, уларни ҳуқуқий тарбиялашда амалга оширган тадбирларингиз ҳақида сўзлаб берсангиз.

— Бизга тарбияси қийин болалар ҳақида маълумот тушган кундан бошлабоқ улар билан яккама-якка суҳбатлашамиз. Кўп ҳолларда улар суҳбатлашишни исташмайди. Шундай бўлса-да, аста-секин тушунтиришлар натижасида айримлари содир этган хатолари жазосиз қолмаслигини, пешона тери билан топилган маблағ қадрли ширин эканини англашади. Ана шундай ўсмирлардан бири — 1976 йилда туғилган Ҳ. исмли бола дастлаб 13 ёшида товуқ ўғирлаган. Кейинчалик одамларни тунашгача бориб етган. Ҳ.нинг ота-онаси ажрашиб кетган. У ота уришса онаникига, она уришса, отаникига бориб юрган. Икки уй ўртасида овора бола кунларнинг бирида жиноятга қўл урган. Ҳ.ни озодликдан маҳрум этиш ҳақидаги ҳукм икки йилга кечиктирилган. У билан беш йил шуғулландим. Қаловини топсанг, қор ҳам ёнади деганларидек, ана шу боланинг кўнглига йўл топдим. Ҳозир Ҳ. кооперативда ишлаяпти. Онаси ҳам биздан миннатдор.

Яна бир мисол. Д. исмли бола спортга жуда қизиқар экан. Унинг ота-онаси бор. Д. ўз кучига ишониб бир боланинг эгнидаги адидас куртка ва красовкани ечиб олган. Йўлтўсарлиги туфайли уч йил қамалиб чиққач, тўғри йўл топиб олди. Ҳозир олий ўқув юртида ўқияпти.

Туманимизда ўсмирлар ўртасида олиб борган ибратли ишларимиз туфайли 1993 йилда аввалги йилга нисбатан жиноят содир этиш 13—14 фоизга, гиёҳвандлик 80 фоизга камайди.

— Бозор иқтисодига ўтиш жараёнида нарх-навонинг кескин ўсиб бориши сабабли шу кунларда баъзи мактаб ёшидаги болалар ҳам олди-сотди билан шуғулланишяпти. Сиз бунга қандай қарайсиз?

— Саволингиз ўринли. Қайси муассаса ёки идорада бўлманг, олди-сотди билан шуғулланувчилар бор. Лекин таълим-тарбия ўчоғида ҳам «тижоратчилар» кўпайиб кетганини кўриб, ажабланасан киши. Ахир, бу ўқувчиларга салбий таъсир этмайди деб ким кафолат бера олади! Ўқувчи, аввало, билим олиши, ҳунар эгаллаши зарур.

— Бўлимингизда 21 нафар назоратчи бор экан. Албатта, ҳар бир назоратчига қарашли ҳудудда мактаблар, маҳалла қўмиталари мавжуд. Ана шу масканларда ёшларга ҳуқуқий тарбия бериш, жиноят содир этишнинг сабаблари ва уларнинг олдини олиш ҳақида амалга ошираётган тадбирларингиз ҳақида гапириб берсангиз.

— Дарвоқе, назоратчиларимиз ўзларига бириктирилган манзилларда ҳар доим ҳозиру нозирдирлар. Уларнинг ўрни одамлар, ўқувчилар орасида. Маҳалла ва мактабларда ўтказиладиган учрашувлар яхши самара бермоқда. Айниқса, Садриддин Айний номидаги 84-ўрта мактабда ҳуқуқ-тартибот органлари ходимлари ҳамда ота-оналар, ўқувчилар билан уюштирилган учрашувда ўқувчиларга ҳуқуқий билимлар бериш савиясини ошириш, жиноят содир этишнинг сабаблари ва унинг олдини олиш ҳақида мутахассислар ўз мулоҳазаларини баён этдилар. Шунингдек, 157-, 180-, 254-ўрта мактабларда ҳам ота-оналар ва ўқувчилар иштирокида шундай учрашувлар ўтказилди. Унда жиноятчиликнинг олдини олишга доир маърузалар тингланди, ҳуқуқий тарбияга оид савол-жавоблар бўлди.

Милиция катта лейтенанти Абдували Элмуродов, милиция лейтенанти Олтинбек Акимов, милиция капитани Маҳамаджон Маманазаров сингари фаол назоратчилар жиноятчиликнинг олдини олиш борасида яхши натижаларга эришаётирлар.

Ҳуқуқий давлат қуриш учун қонун устиворлигига эришиш керак. Президентимиз бозор иқтисодига ўтишнинг беш тамойилидан бири сифатида буни алоҳида қайд этиб ўтган. Ҳуқуқий давлат бунёд этиш бу соҳада чуқур билимга эга бўлишни тақозо этади. Шунинг учун мактабларда ҳуқуқшунослик фанидан пухта билим бериш зарур, деб ўйлайман. Афсуски, бу борада ҳал этилиши керак бўлган муаммолар кўп. Улардан бири қонунларимизни тарғиб этишнинг сустлигидадир. Менимча, имконияти бўлган жойларда ҳуқуқ-тартибот органлари ходимлари дарслар ўтишга жалб этилсалар, фойдадан ҳоли бўлмасди.

Суҳбатдош
Дилбар ХУЖАЕВА.

ХОНИМ АҲМЕДОВА

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг мактабгача тарбия тизими оғир жудоликка учради. Республикамизда мактабгача тарбия ишларига асос солган, ўз умрини шу соҳага бағишлаган педагог-тарбиячи Хоним Аҳмедова 1994 йил 4 февралда вафот этди.

Хоним Аҳмедова 1919 йилда Тошкент шаҳрида дунёга келди. Меҳнат фаолиятини 15 ёшидан бошлади. 35, 142-болалар боғчаларида мудира бўлиб ишлади. 1943 йилдан Ўзбекистон Халқ маорифи вазирлигининг республика мактабгача тарбия методика кабинетида методист, 1953 йилдан эътиборан бир қанча йиллар директорлик лавозимида хизмат қилди. Бой иш тажрибаси ва юксак малакага эга бўлган Хоним Аҳмедова Белинский номидаги кечки педагогика институтининг мактабгача тарбия педагогикаси кафедрасида ҳам ўқитувчилик қилди.

Х. Аҳмедова фақатгина моҳир педагог-тарбиячи бўлиб қолмай, методик адабиёт ва қўлланмалар муаллифи сифатида ҳам кенг жамоатчиликка танилди. У республика мактабгача тарбия муассасалари ходимлари учун «Болаларни саводга ўргатиш», «Она тилини ўқитиш методикаси», «Болалар боғчасида тарбия дастури» каби қўлланмалар яратди. 60-йилларда «Мактабгача тарбия педагогикаси» китобини биринчи маротаба ўзбек тилига ўгирди.

Ташкилотчи ва фидойи педагог-тарбиячининг меҳнатлари муносиб баҳоланди. «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ўқитувчи» унвонига, «Ҳурмат белгиси» орденига, «Халқ маорифи аълочиси» нишонларига сазовор бўлди. Бир қанча фахрий ёрлиқлар билан тақдирланди.

Олима-педагог, камтарин инсон, ёшларнинг мураббийси, ҳамкасбларининг ҳурмат-эътиборини қозонган педагог-тарбиячи Хоним Аҳмедованинг ёрқин хотираси қалбларимизда абадий яшайди.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ҳайъат аъзолари.

Республика Ўқув-методика маркази педагог-олима **Хоним АҲМЕДОВА** вафоти муносабати билан марҳуманинг оила аъзоларига чуқур таъзия изҳор этади.

Низомий номли Тошкент Давлат педагогика институти рус гуруҳларида ўзбек тили ўқитиш кафедраси жамоаси шу кафедра доценти Вазира Ўтановага турмуш ўртоғи **Сафар ЎТАНОВ** бевақт вафот этганлиги муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор қилади.

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институти ректорати, касаба уюшмаси, мусиқа-педагогика факультети жамоаси халқ чолғу асбоблари кафедрасининг катта ўқитувчиси Ҳасан Аблаевга отаси **Илёс АБЛАЕВ** вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Абдулла Авлоний номидаги халқ таълими ходимлари малакасини ошириш Марказий институти маъмурияти ва касаба уюшмаси институт ходими М. Ғуломовага турмуш ўртоғи **Баҳром ҒУЛОМОВ** бевақт вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

ТАРБИЯГА БАҒИШЛАНДИ

Андижон туманидаги 13-мактабда ўтказилган синфдан ва мактабдан ташқари тарбиявий ишлар ташкилотчиларининг семинар-кенгашида соғлиқни сақлаш ва халқ таълими бўлимлари ходимлари ҳамда мактабдан ташқари муассасалар вакиллари иштирок этишди.

Семинар қатнашчилари 13-мактабнинг тарбиявий ишлар бўйича директор ўринбосари Салоҳиддин Исоқовнинг «Синфдан ва мактабдан ташқари тарбиявий тадбирларни ташкил этишда ёшлар уюшмаси ва ўсмирлар етакчиларининг ҳамкорликда олиб бораётган ишлари тажрибасидан», милиция майори Исроилжон Мирзаевнинг «Мактаб ўқувчилари томонидан жамоат тартибининг бузилиши ва унинг олдини олиш юзасидан амалга оширилаётган тадбирлар» ва шифокор Тоҳиржон Охунжоновнинг «Ўқувчи-ёшларнинг йўл ҳаракати қоидаларини ўрганишлари жароҳатланиш олдини олиш омили» деган мавзулардаги маърузаларини тингладилар.

Ш. КЕЛДИЕВ,
штатсиз мухбиримиз.

ЯНГИ КИТОБЛАР

Ҳар қандай жамиятда мактаб давлатнинг сиёсий-иқтисодий, маданий-маърифий истиқболи вазифааларидан келиб чиқиб ислоҳ қилиниши зарур. Айниқса, иқтисодий жиҳатдан ривожланишда давлатнинг илмий-техник имконияти ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Бу соҳа тараққиётини эса инженерлик техникавий тафаккурсиз жадаллаштириб бўлмайди. Ўқувчиларда техникавий тафаккурни шакллантиришда мактаб чизмачилик курси пойдевор ҳисобланади.

Республикамиз мактабларида таълим мазмунининг янгиланиши ўқувчиларнинг график тайёргарлигини янги поғонага кўтаришни талаб қилмоқда. Кейинги йилларда бу соҳада кенг кўламда илмий-методик тадқиқотлар ўтказилмоқда. Жумладан, болаларга график савод ўргатиш концепцияси ишлаб чиқилди, республика Ўқув-методика маркази мутахассислари томонидан ўқув-методик қўлланмалар ва тавсияномалар яратилди. Методик марказнинг бош методисти, педагогика фанлари номзоди Аҳмаджон Умронхўжаевнинг «Ўқитувчи» нашриёти томонидан нашр этилган қуйидаги китоблари ҳам кўп жиҳатлари билан ўқитувчи ва ўқувчиларга мадад бўлади.

«МАКТАБДА ЧИЗМАЧИЛИК ЎҚИТИШ» методик қўлланмасида чизмачилик предметининг политехник йўналишини кучайтириш ҳамда дарслар тизимини ишлаб чиқиш бош вазифа қилиб қўйилган. Шу боис уни яратишда ўқувчиларнинг графикавий тайёргарлиги самарадорлигини ошириш йўлларини излаш билан боғланган кўп йиллик илмий тадқиқотлар, графикавий билим ва малакаларнинг шаклланиши бўйича ўқитиш амалиётини ҳар томонлама ўрганиш, ўқувчиларнинг ўқув фаолиятини тезлаштириш каби ҳозирги замон шароитидаги талаблар асосий ўрин эгаллаган.

«МАКТАБДА ЧИЗМАЧИЛИК ЎҚИТИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ» номли иккинчи китобда ўқувчиларнинг график тайёргарлигини оширишнинг назарий ва амалий вазифаларини ишлаб чиқиш билан боғлиқ бўлган долзарб ва муҳим масалалар ёритилган. Айниқса, график масалаларни ечишда муаммоли вазият яратиш ўқувчиларнинг ўз имкониятларини тўлиқ ишга солишига ёрдам бериши исботлаб берилган.

Ўқувчиларни график саводхон қилишда дастурлаштирилган таълим унсурларидан ўз ўрнида фойдаланиш, масала ва машқларни ечиш бўйича тартиблаштирилган иш усули ва услублари, қирқим ва кесимларни ўрганишнинг илмий-амалий соҳалари ҳам қўлланмада ўз аксини топган. Ўқитувчилар учун чизмачиликда лойиҳалаш унсурларига доир зарур бўлган методик кўрсатмалар берилган.

Чизмачилик предметининг ўзига хос хусусиятларидан бири унинг ҳар доим кўргазмали образларга муҳтожлигидир. Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган деталларнинг мураккаблик даражасини аниқловчи мезон табақалаштирилган баҳолашга асосланган бўлиб, ҳар қандай деталь ёки унинг чизмаси мураккаблиги даражасини бир неча дақиқада аниқлаш имконини беради.

Чизмачилик курсининг ўзига хос яна бир хусусияти, бу ҳар бир график топшириқнинг график шартини кўчириш билан боғлиқликдир. Бундай ошиқча меҳнат, ўқувчиларни толиқтириши, бу фанга бўлган қизиқишни сўндириб қўйиши мумкин. Муаллиф яратган учинчи китоб — «ЧИЗМАЧИЛИКДАН МАШҚ ДАФТАРИ»да берилган график ишларнинг шартини кўчирмасдан дафтарнинг ўзига ёпиштирилган калька қоғозида бажарилиши бир дарсда бир нечта кўп режали график иш бажариш имкониятини беради. Мазкур қўлланмалар мактабда болаларнинг график тайёргарлигини бирмунча юқори поғонага кўтаришга ёрдам беришига имонимиз комил.

«МУТАФАККИР ШОИР» ТОПҚИРЛИК МАШҚИ

Қуйида таърифланган сўзларни топиб шаклда белгиланган хонадан соат мили йўналишида рақам атрофига ёзинг.

1. Навоий таваллуд топган шаҳар. 2. Шоир «Ҳамса»си достони бош қаҳрамонларидан бири. 3. «Алишер Навоий» драмаси қаҳрамони. 4. Таниқли ўзбек драматурги, шоир. 5. Мумтоз шоир, «Алишербек назири йўқ киши эрди. Туркий тил била то шеър айтибтурлар, ҳеч ким онча кўп ва хўб айтқон эмас» — таърифи муаллифи. 6. Шоир тахаллусларидан бири. «Лайли ва Мажнун» достони қаҳрамони. 8. «Қаро кўзум...» сўзлари билан бошланадиган мумтоз қўшиқ. 9. «Фарҳод ва Ширин» достони қаҳрамони. 10. Алишер Навоий Ҳиротда солдирган кутубхона билан танилган бино. 11. Навоийнинг Ҳусайн Бойқаро саройида эгаллаган лавозими. 12 Ҳикмат:

Кўнгил дуржи ичра гуҳар — сўздурур,
Башар гулшанида... сўздурур.

13. Шеър мисраларида қофиядан кейин такрорланиб келадиган сўзлар. 14. Алишер Навоийга «Сўз жаҳонгири» — деб таъриф бериб ўз пири ҳисоблаган мумтоз ўзбек шоири. 15. Шеърий вазн. 16. Навоийнинг «шоҳ» асари. 17. Шарқ бадиий ижодида кенг тарқалган шеърият тури. 18. Машҳур достонлардан бири қаҳрамони. 19. Алишер Навоий бўлган Хуросондаги тарихий шаҳарлардан бири. 20. Ёзувчи, «Навоий» романи муаллифи.

Энди қуйида таърифланган сўзларни топиб очқични ҳал этинг. Жавоблари асосида шакл атрофидаги рақамларни тааллуқли ҳарфлар билан алмаштириб муаммономани ҳал этинг. Бунда Алишер Навоий ҳикматларидан бири аён бўлади.

Очқич: 1. «Лисон-ут-тайр» («Қуш тили») достони қаҳрамони — 6, 10, 6, 2.

2. «Садди Искандарий» достонидаги мушфиқ меҳрибон она — 3, 16, 4, 12.

3. «Маҳбуб-ул-қулуб»дан: «Чин сўз мўътабар, 5, 7, 8, 2 сўз мухтасар».

4. Хайр-садақа, инъом — 13, 15, 14, 16, 4.

5. Рубоий: Бошни фидо 17, 2, 1, 11, 2, 1, ато бошига.

Жисмни қил садқа ано 17, 16, 8, 2, 11, 9

Тун-кунингга айлагали нур пош.

Бирисин ой айла, бирисин қуёш.

Фозилжон ОРИПОВ тузган.

МАКТАБГАЧА ТАРБИЯ МУАССАСАЛАРИДА

КЎПРИК

Онанинг кўнгли болада, боланинг кўнгли далада. Ота-онанинг жондан азиз ўғил-қиз ишончли қўлларда экан, уларнинг кайфияти чоғ, меҳнати унумли бўлади. Таъбир жоиз бўлса, мен боғчаларни оила билан мактаб ўртасидаги кўприкка қиёс этардим. Негаки, дарёнинг икки соҳилини бирлаштирувчи кўприк қанча мустаҳкам бўлса, йўловчилар қатнови шунчалик беҳовотир бўлади.

Жума шаҳридаги «Наврўз» боғчаси 30 йилдирки, Самарқанд кўчасида истиқомат қилаётган хизматчи ота-оналар оғирини енгил қилиб келяпти. Жажжилар масканининг 15 кишилик жамоаси 120 нафар 1—7 ёшли болаларни тарбиялашмоқда.

«Наврўз»нинг болалари мактабга боришгач, ўзларининг саводхонлиги, боодоблиги билан бошқа ўқувчилардан ажралиб туради.

Оила билан боғча ўртасида ўзаро ҳамкорлик яхши йўлга қўйилган. Фарзандлари шу ерда тарбияланаётган ота-оналардан Гулнора Олтибоева, Ғафур Элмуродов, Эрназар Бердимуродов, Олия Жўраева, Илҳом Эшназаров, Маҳбуба Эшназаровалар ўзларининг миннатдорчиликларини баён этдилар. Улар жажжилар масканида бўлиб боғчанинг ташкилий-тадбирий ишларида ҳам яқиндан кўмаклашаяптилар.

Мудира Оқила Эргашева ҳамда Меҳри Сувонова, Гулшода Тўраева, Хайриниса Очилова, Шарофат Аҳмедова каби тарбиячи, тиббиёт ҳамшираси, ошпазлар болажонларга сидқидилдан хизмат қилаётирлар.

Н. ЭШҚУВВАТОВ,
жамоатчи мухбир.

«МАЪРИФАТ»
ТАЪСИС ЭТУВЧИЛАР:
Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Ўзбекистон Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Халқ таълими ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий қўмитаси.

Бош муҳаррир Саъдулла ҲАКИМ.
Таҳрир ҳайъати: Умида АБДУАЗИМОВА (бош муҳаррир ўринбосари, илова учун масъул), Ашурали АҲМЕДОВ, Алишер КАРИМОВ, Ғафур МАННОПОВ, Абдулла ОРИПОВ, Тоғлимурод ОТАМУРОДОВ, Абдусамат РАҲИМОВ (масъул котиб), Маҳкам РАҲМОНОВ, Маҳмуд САИДАҲМЕДОВ, Баҳром ҚОДИРОВ, Бегали ҚОСИМОВ, Абдунаби ҲАЙДАРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Абдусами ҲАҚБЕРДИЕВ.

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 20.
Факт ва далилларнинг ҳаққонийлиги учун мақола муаллифлари масъулдирлар. Фойдаланилмаган мақолаларга ёзма жавоб қайтарилмайди.
МАНЗИЛИМИЗ: 700083, Тошкент, Матбуотчилар кўчаси, 32
ТЕЛЕФОНЛАР: масъул котиб — 32-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-55-58.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси.
Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй.
Навбатчилар: Абдуғафур Маннопов, Шарофат Норқулова.

ИНДЕКС: 64595. Буюртма Г.—809. 90303 нусхада босилди, ҳажми 3 босма табоқ. Офсет усулида босилган, қоғоз бичими А-2. Босишга топшириш вақти — 20.00. Топширилди — 20.00. 1 2 3 4 5 6